

De ziel kent geen woorden

(Leven en werk van Chris Smoorenburg o.p. , dominicaan en leraar zenmeditatie)

Auteur: Paul de Jager (s4202619)

Begeleidend docent: dr. Gian Ackermans

**Masterscriptie Religiewetenschappen aan de faculteit Filosofie, Theologie en
Religiewetenschappen van de Radboud Universiteit Nijmegen**

15-07-2016

Verklaring van eigen werk

Hierbij verklaar en verzeker ik, Paul de Jager, dat voorliggend werkstuk getiteld De ziel kent geen woorden (leven en werk van Chris Smoorenburg o.p., dominicaan en leraar zenmeditatie), zelfstandig door mij is opgesteld, dat geen andere bronnen en hulpmiddelen dan die door mij zijn vermeld zijn gebruikt en dat de passages in het werk waarvan de woordelijke inhoud of betekenis uit andere werken– ook elektronische media-is genomen door bronvermelding als ontlening kenbaar wordt gemaakt.

Nijmegen, 14-06-2016

Dankwoord

Mijn dank voor de medewerking gaat uit naar Tiemen Brouwer o.p., Leon Claessen, alle dominicanen in het Maria Convent te Berg en Dal, prof. dr. M. E. Monteiro, Leo Oosterveen o.p., , Ted Schoof o.p., Barbara Smoorenburg, hoogleraar Hindoeïsme en Boeddhisme prof. dr. P.J.C.L. van der Velde, Joseph Wijsmuller. Een bijzonder woord van dank voor mijn scriptiebegeleider universiteit docent kerkgeschiedenis en kerkelijk recht dr. J. E. A. Ackermans die mij op het juiste moment een vruchtbaar pad wees.

Foto voorzijde: zazen in het klooster Albertinum, begin jaren '90.

Inhoudsopgave:

Titelpagina	
Plagiaatverklaring	pagina 1
Inhoudsopgave	pagina 2
Samenvatting	pagina 3

Hoofdstuk 1: inleidende paragrafen pagina 4

- 1.1: Inleiding
- 1.2: Begripsbepaling
- 1.3: Doelstelling
- 1.4: Vraagstelling
- 1.5: Methode

Hoofdstuk 2: Biografie pagina 8

- 2.1: Late roeping
- 2.2: Albertinum
- 2.3: Kapelaan Smoorenburg
- 2.4: Eerste kennismaking met zen
- 2.5: Eerste meditatielessen
- 2.6: Shigeto Oshida
- 2.7: Naar Japan
- 2.8: Naar het Berchmanianum

Hoofdstuk 3: Dominicaanse spiritualiteit, meditatie en contemplatie pagina 27

- 3.1: Dominicaanse meditatie
- 3.2: Dominicaanse contemplatie

Hoofdstuk 4: Het zenboeddhisme van Chris Smoorenburg pagina 34

- 4.1: De stap naar zen
- 4.2: Christendom en zen
- 4.3: Wegbereiders
- 4.4: Meditatie instructie
- 4.5: Voordrachten
- 4.6: Waarom meditatie?

4.7: Hoe doen we za-zen?

4.8: Tao en zen

4.9: Zen en de dood

4.10: Nieuwe bronnen

Slotbeschouwing	pagina 48
Literatuuropgave	pagina 50
Bijlagen	pagina 52

Samenvatting

Chris Smoorenburg (1929-2015) koos op twintigjarige leeftijd voor een leven als dominicaan. De jaren vijftig gelden nog als bloeitijd van de orde in Nederland, daarna –onder invloed van tal van ontwikkelingen- trad achteruitgang in. Chris kreeg daar ook mee te maken. Maar net toen hij het het moeilijkst had, kwam hij in contact met zen en vond nieuwe wegen om zijn religieuze leven te verdiepen. In deze scriptie beschrijf ik het leven van Chris en belicht zowel de dominicaanse- als de zenmeditatie. In mijn scriptie maak ik aannemelijk dat de met woorden en beelden gevulde dominicaanse *meditatie* niet meer van deze tijd is, maar dat de dominicaanse *contemplatie* en zenmeditatie raakvlakken hebben en dat Chris door de zenweg in te slaan dicht bij het dominicaanse ideaal van contemplatie en verkondiging bleef.

Hoofstuk 1: inleidende paragrafen

1.1: Inleiding

Op de dag dat ik deze inleiding schrijf, staat er een column in dagblad Trouw, met als inzet “Een preekloze dienst zou me wel wat lijken”. Dit als erkenning dat het geloof draait om het mysterie van het leven.¹ Daar functioneert de taal maar moeizaam. God maakt deel uit van dat mysterie. Denken over een minder antropomorfe God is er nauw mee verbonden. Het lijkt een actueel thema in Nederland, maar een halve eeuw geleden kwam dat al op. En door de eeuwen heen kozen mystici voor die woordloze, stille invalshoek om God te ontmoeten. Vervolgens schreven ze daar dan weer dikke boeken over, maar dit terzijde.

De Nijmeegse dominicaan Chris Smoorenburg (1929-2015) is zo iemand die koos voor de stille Godsontmoeting. De zenmeditatie is hem daarbij behulpzaam. Ik leerde hem in de herfst van zijn leven kennen. Een bescheiden man, klein van postuur, in groepen op de achtergrond, behalve als hij het woord voert. Dan staat er opeens een vlamme spreker. Tot op zeer hoge leeftijd komt hij op zaterdagochtenden naar de meditatie van de door hem opgerichte zengroep Oshida. Met de wandelstok in de hand doet hij pas-voor-pas aandachtig zijn loopmeditatie. Omdat hij in zijn laatste levensfase in het Berchmanianum woont, een zorgcentrum van de paters-jezuïeten, maak ik hem tot zijn overlijden van nabij mee. Het Berchmanianum ligt namelijk in de wijk Brakkenstein, waarin ik woon.

Vanuit religiewetenschappelijk oogpunt is de combinatie van katholicisme en zenboeddhisme, die in Chris' leven verenigd worden, een historisch onderzoek waard. Niet in de laatste plaats omdat de zen-boeddhistische meditatie een grote vlucht nam in Nederland. Vanuit het standpunt van de geestelijke verzorging is het onderwerp ook van belang. Boeddhistisch gedachtengoed vormt namelijk inmiddels een niet meer weg te denken onderdeel van de geestelijke verzorging. Voor geestelijk verzorgers kan het verhelderend zijn om de introductie belicht te zien van aspecten van het zenboeddhisme die zij in hun praktijk tegen komen. Denk hierbij onder andere aan rituelen rond een ziekbed, stervensbeleiding,² mindfulness, meditatie.

¹ S. Akkerman, *De kerk voorbij* (Dagblad Trouw, 22-06-2016), pag. 2.

² J. Halifax, *Being with Dying* (Boston: Shambala, 2009).

1.2: Begripsbepaling

Boeddhisme: de religie van de volgers van Gautama Boeddha, afkomstig uit India in de zesde eeuw voor Christus.³

Contemplatie in dominicaanse zin is het biddend verkeer met God.⁴ Het wordt gezien als een hogere vorm van gebedsleven: het beschouwen van God en het goddelijke.⁵

Esoterie is de zoektocht naar een algemeen omvattende verklaring voor het bestaan. Dikwijls treedt groepsvorming op, is er een charismatisch leider, sprake van een lijn van overlevering en een min of meer geheime leer, die ontdekt moet worden.⁶

Gebed: het gebed kent drie vormen: overwegend, affectief en beschouwend. Overwegend gebed is nadenken over en zich bezinnen op geestelijke waarheden en waarden om daarin verstand, wil en hart meer tot God te richten. Het affectief gebed is het gebed waarin het goddelijke de geest boeit en het affect van de ziel onmiddellijk in bezit neemt als gevolg van het veelvuldig contact met God en de vertrouwdheid met het bovennatuurlijke. In het beschouwend gebed beschikt de biddende zonder inspanning over een tot in de diepte doordringende blik. Dit geldt als contemplatie. Een kenmerk van de contemplatie is dat ze niet dor en koud verloopt als een redenering, maar als een levensechte vitale werking de persoonlijkheid onmiddellijk raakt en fel doorleefd wordt als een ervaring vol bovennatuurlijke realiteitszin. Het verschil tussen het overwegende en het beschouwend gebed (ofwel contemplatie) is als dat tussen een opgezette leeuw en een vervaarlijk brullend monster dat men op zijn weg ontmoet.⁷

Kensho en Satori zijn enkele Japanse termen voor verlichting, het verkrijgen van de boeddhanatuur ofwel inzicht in het menselijk lijden en het oplossen ervan.

Mahayana boeddhisme (Sanskriet: maha is groot en yana is voertuig). Boeddhistische hoofdstroming die benadrukt dat verworven wijsheid en compassie dienen voor het heil van allen in plaats van voor een kleine elite.⁸

Meditatie in dominicaanse zin is het beeldende en begripsmatige aspect van het biddende Godscontact.⁹

Monisme is een filosofisch stelsel dat de gezamenlijke realiteit tot één substantie herleidt.¹⁰

³ Lemma Buddhism, in: *Encyclopedic dictionary of religion*, Ed. Paul Kevin Maegher o.p. (Philadelphia, Catholic University of Amer, 1979).

⁴ E. Schillebeeckx, *Dominicaanse Spiritualiteit* (Nijmegen: speciaal nummer van Biekorf, opgedragen aan het studentaat "in spe meliorum dierum", 1950).

⁵ A. Munsters, in: *Theologisch Woordenboek* (Roermond: J.J. Romer en zonen, 1952).

⁶ K. von Stuckrad, *Esoterie, de zoektocht naar absolute kennis* (Amsterdam: University Press, 2014).

⁷ A. Munsters, in: *Theologisch Woordenboek* (Roermond: J.J. Romer en zonen, 1952).

⁸ Lemma Mahayana, in: *Encyclopedic dictionary of religion*, Ed. Paul Kevin Maegher o.p. (Philadelphia, Catholic University of Amer, 1979).

⁹ E. Schillebeeckx, *Dominicaanse Spiritualiteit*, (Nijmegen: speciaal nummer van Biekorf, opgedragen aan het studentaat "in spe meliorum dierum", 1950).

Mystiek is het relationele proces tussen God en mens, een proces met zijn eigen logica en taal, dat zich onttrekt aan de objectieve blik van de rede. De mystieke liefde loutert het intellect, de wil en het geheugen tot die volledig op God zijn afgestemd.¹¹

Neoscholastiek is de herleving van de scholastieke filosofie en theologie in de 19de en 20ste eeuw. Hierdoor werd het denken van Thomas van Aquino belangrijk in de katholieke kerk.¹²

Neozen zijn nieuwe vormen van het Japanse zenboeddhisme.¹³

Spiritualiteit refereert aan de diepste waarden en betekenissen waarbij mensen willen te leven. Spiritualiteit veronderstelt een visie op de menselijke geest en op hetgeen het kan ondersteunen om tot volle wasdom te komen.¹⁴

Zazen is zittende meditatie. Het woord bestaat uit Za (zitten) en Zen (meditatie). Het gaat om totale concentratie van lichaam en geest in rechtop zittende positie. Het geldt als de basis voor de Zen-boeddhistische praktijk.¹⁵

Zenboeddhisme is een intuïtieve, ervaringsgerichte stroming binnen het mahayana boeddhisme in China en Japan. Zen is de Japanse uitspraak van het chinese Ch'an, wat weer afgeleid is van het sanskriet dhyana, meditatie.¹⁶

1.3: Doelstelling

De doelstelling van mijn scriptie is om aan de hand van het leven van pater Chris Smoorenburg o.p. een licht te werpen op dominicaanse meditatie en contemplatie en de introductie van zenmeditatie in Nederland.

1.4: Vraagstelling

De doelstelling laat zich vertalen in een aantal vragen:

- Hoe ontwikkelt zich het leven van Chris Smoorenburg?
- Onder welke omstandigheden komt hij in aanraking met zenmeditatie en waarom valt dat bij hem in vruchtbare aarde?
- Hoe is de ontwikkeling en waardering van de dominicaanse meditatietraditie en hoe verhoudt die zich tot de religieuze ontwikkeling van Chris Smoorenburg?

¹⁰ A. de Vos o.p. in *Theologisch Woordenboek* (Roermond: J.J. Romer en zonen, 1952).

¹¹ K. Waaijman, *Spirituality, Forms, Foundations, methods*, (Leuven: Peeters, 2002). pag. 357.

¹² www.encyclo.nl

¹³ P.J.C.L. van der Velde, *The Biography, 'Navayana as the 'new vehicle' and Upaya*. 2006. Website van de Stichting Psychotherapie en Boeddhisme.

¹⁴ P.A. Sheldrake, *brief history of spirituality*(Malden: Blackwell, 2007).

¹⁵ Dogen, *a Guide to Zen meditation* (Boston & London: Shambala, 2004).

¹⁶ Lemma Zen Buddhism, in: *Encyclopedic dictionary of religion*, Ed. Paul Kevin Maegher o.p. (Philedelphia, Catholic University of Amer, 1979).

- Wat is de invloed van Chris Smoorenburg 's religieuze ontwikkeling op de introductie van zenmeditatie in Nederland?

1.5: Methode

Als onderzoeksmethode heb ik gekozen voor bronnenonderzoek in het persoonlijk archief van Chris Smoorenburg. Dit archief is na zijn overlijden ongeordend opgeslagen bij dominicanen in het Maria Convent te Berg en Dal. Tot dit archief had ik vrije toegang. Het archief bestaat uitsluitend uit documenten en boeken die Chris bewaard heeft. Dit herbergt het gevaar dat de onderwerpen waar Chris de meeste stukken van bewaarde, het sterkst belicht worden. Niet altijd hoeft dit te gaan om de meest belangrijke gebeurtenissen in Chris' leven. Ter nuancering en aanvulling deed ik daarom literatuuronderzoek in de Universiteitsbibliotheek van de Radboud Universiteit en de archiefinventaris van de dominicanen in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven en hield ik semigestructureerd interviews met dominicanen en bekenden van Chris. Ook raadpleegde ik godsdienstwetenschappelijke studies over het onderwerp.

Het onderwerp leent zich voor divers theoretisch vervolgonderzoek. Zo is er het aspect van multiple religious belonging, het deel uitmaken van verschillende religies. Het Dominicaans Studiecentrum voor Theologie en Samenleving doet daar momenteel onderzoek naar. Het fenomeen is nog betrekkelijk nieuw in Nederland. Onderzoek erover verkeert nog in de pioniersfase.¹⁷ Verder kan het zenboeddhisme van Chris Smoorenburg onderzocht worden als een ontwikkeling in de moderniteit ook wel als navayana omschreven.¹⁸ Ik heb ervoor gekozen mij te richten op het historisch onderzoek; beide thema's die ik hierboven noem zijn te veelomvattend om ook in deze scriptie te behandelen.

Ik heb ervoor gekozen om rijkelijk te citeren. Citaten zijn met hun specifieke taalgebruik vaak veelzeggender dan een omschrijving. Naar mijn idee zegt niet alleen een beeld meer dan 1000 woorden; dat geldt ook voor een citaat.

¹⁷ Hoogleraar boeddhistische filosofie in dialoog met andere levensbeschouwelijke tradities André van der Braak sprak zich in die zin uit in zijn toespraak over pater Oshida op 4 juni in het dominicanenklooster te Huissen.

¹⁸ P. van der Velde, *De oude Boeddha in een nieuwe wereld*, (Nijmegen: uitgeverij Vantilt, 2016).

Hoofdstuk 2: biografie

“Spreken over God is schrijven in water”, schrijft dagblad Trouw in haar editie van zaterdag 18 juni 2016¹⁹. Pater Chris Smoorenburg o.p. zou het geschreven kunnen hebben, ware het niet dat hij in 2015 is overleden. In 1929 wordt hij geboren en tussen beide jaartallen voltrekt zich zijn geëngageerde leven.

Om precies te zijn wordt Chris Smoorenburg op 25 februari 1929 geboren in Utrecht. Twee jaar later volgt zijn zuster Barbara Gerarda Smoorenburg. Zijn vader, werkzaam bij de Rijksmunt, is Adrianus Gijsbertus Smoorenburg, zijn moeder Jacoba Cornelia Maria van den Brom. De ouders zijn gelovige, “goede” katholieken.²⁰ Het is dan ook goed denkbaar dat hier de basis voor Chris’ roeping werd gelegd. Zelf noemt hij ook zijn grootouders in dit verband:

“Het zitten in meditatie is iets algemeen menselijks, dat vind je in de meeste religies, maar ook daarbuiten. Zo kan ik me nog goed herinneren de vredige sfeer van het schemeruurtje bij mijn grootouders. Die hadden de gewoonte- dat was nog in de jaren dertig- om ’s avonds te schemeren. Zittend in de mooie kamer, ieder in een crapaud, lieten ze de avond over zich komen. Dat mag dan geen zen zijn in de strikte zin van het woord, maar wel een vorm van meditatie. Of wat de boeren wel deden op zondagmiddag, het rustig zitten op een bank voor het huis of onder de perelaar”.²¹

Het is, gelet op het gelovige karakter van zijn ouders, niet verwonderlijk dat Chris naar de St. Antonius jongensschool, in Utrecht gaat. Die katholieke school valt onder de dominicaanse St. Antonius Parochie. Gedurende het oorlogsjaar 40/41 zit hij er in de zesde klas.²² De Mulo doorloopt hij in Utrecht waar hij op 17 augustus 1945 het diploma in ontvangst mag nemen. De cijferlijst met zevens en achten, waarvan een acht voor Godsdienst, maakt doorstroming naar de vervolgopleiding Mulo-B mogelijk. Daarna volgt de dienstitijd. Chris zegt daar over:

“Na mijn opleiding op de Militair Tandheelkundige School in Utrecht, werd ik ingedeeld in een compagnie te Apeldoorn. De dienstdoende kapitein, Taats van Amerongen, hij was nog van adel, ontving mij met de woorden: ‘Zo, ben jij nou Smoorenburg. Wel, Smoorenburg, ik weet het goed met je gemaakt. Jij doet je plicht en wij zorgen voor je natje en droogje.

¹⁹ Trouw, 18-06-2016, Opinie, pag. 29.

²⁰ Bron: B. Smoorenburg.

²¹ C. W. Anbeek, *Zin in Zen* (Rotterdam: Ashoka 2003), pag 135.

²² Persoonlijk archief (P.A.) van Chris Smoorenburg, opgeslagen bij de dominicanen in het Maria Convent te Berg en Dal.

Smooenburg, je kunt inrukken'. Ik stond stram in de houding, salueerde, zei zoiets als: 'tot uw orders kapitein' en rukte in. En daarmee was ik ingelijfd in een gemêleerd gezelschap bestaande uit de Paleiswacht (de militairen die dag en nacht het paleis het Loo bewaakten), de Identificatie Dienst, ook wel de lijkenpikkers genoemd, en de Militair Tandheelkundige Dienst. Instanties die niets met elkaar te maken hadden en volkomen langs elkaar heen leefden. Alles bij elkaar een koude bedoening".²³

Chris' zuster Barbara denkt dat de kennismaking met het werk van de legeraalmoezenier Chris ertoe heeft bewogen om te kiezen voor het priesterschap. In een autobiografische schets schrijft Chris zelf: "(...) Ik werd ingedeeld bij de geneeskundige troepen. Hier werd het idee geboren om priester te worden". De keuze is geen geringe. Het priesterschap kan bestaan uit een leven als kapelaan of missionaris, maar kan ook monnikschap betekenen. Dat monnikleven ondergaat Chris om te beginnen tijdens de zeven jaar durende studie in de kloosters van Huissen en Nijmegen. De Amerikaanse theoloog Thomas Merton (1915-1968) omschrijft een monnik als "een man, die door de Heilige geest is geroepen om de zorgen, verlangens en ambities, die andere mannen hebben, op te geven en zijn hele leven te wijden aan het zoeken naar God".²⁴ Thomas Quartier OSB (1974), kloosterling én als docent rituele studies verbonden aan de faculteit filosofie, theologie en religiewetenschap van de Radboud Universiteit Nijmegen, verbindt monastieke leven met *onvoorwaardelijk* engagement.²⁵ Chris zal zich die consequenties gerealiseerd hebben want het duurt nog even voor hij de stap zal zetten. Na militaire dienst, in maart 1948, doet Chris het analistenexamen van de Nederlands Chemische Vereniging gevolgd door een baan als adjunct-analist van 2 januari 1947 tot 19 februari 1949. Daar toont hij "toewijding en ijver" en "heeft hij getoond een aangenaam mens in de omgang met anderen te zijn".²⁶

2.1: Late roeping

Van 1949-1951 is Chris te vinden in De Carolina te Den Haag, een opleidingsinstituut van de Jezuïeten, waar die Latijn en Grieks doceren.

In juli 1951 wordt Chris in het Dominicanenklooster te Huissen door leraren van het Dominicanenklooster te Huissen geëxamineerd in Latijnse en Griekse taal, Nederlands, Frans, Duits, Engels en algemene en vaderlandse geschiedenis. Het resultaat is voldoende om toegelaten te

²³ Toespraak bij het 60-jarig professiefeest van Jacques Mählmann, Harry Penninx, Ted Schoof, Chris Smooenburg, Felix Struik en Theo Veerkamp op 18-09-2012. P.A. Smooenburg.

²⁴ Th. Merton, *het Stille leven* (Brugge: Desclée de Brouwer, 1958).

²⁵ www.nieuwwij.nl geraadpleegd op 22-06-2016.

²⁶ Was getekend de hoogleraar-directeur prof. Dr. L. Seckles, laboratorium voor medisch-veterinaire chemie der Rijksuniversiteit Utrecht. P.A. Smooenburg.

worden tot de theologische studie aan het Dominicaans instituut van Hoger Onderwijs te Huissen, Zwolle (filosofie) en Nijmegen (Theologie). De test is nodig omdat Chris niet de gebruikelijke vooropleiding had. Veel aankomende Dominicanen komen rechtstreeks van het Nijmeegse Dominicus College. Chris is iets ouder dan de andere leerlingen, vanwege zijn relatief late roeping.

Harry Penninx o.p. (1931), prior van het Maria Convent in Berg en Dal, was destijds een jaargenoot van Chris. Hij vertelt dat Chris op 8 september 1951 zijn noviciaat aanvangt en op 17 september 1951 zijn inkleding heeft; een plechtigheid waarbij de novicen hun habijt krijgen. Een novice is iemand die voor de intrede in het klooster een proeftijd doormaakt. Voor het noviciaat staat in principe een jaar. De novice neemt deel aan het dagelijks leven en krijgt onder andere onderricht in de regels en de geschiedenis van de orde. Chris zegt:

”Dat was een warm en hartelijk onthaal destijds in de kapel van Huissen. Dit gebeurde niet bij de professie maar (...) bij de inkleding. De hele kapel stond rondom vol met roomwitte habijten van confraters die van overal waren gekomen om ons te verwelkomen. Stuk voor stuk werden we omhelsd, zo stevig soms, dat ik het gevoel kreeg, bijna letterlijk, ingelijfd te worden in de Orde. Een plechtigheid die mij altijd is bijgebleven”.²⁷

De novicen worden scherp in de gaten gehouden, herinnert Harry Penninx zich. Een aantal wordt gedurende het jaar vriendelijk verzocht op te stappen. De novice-overste heeft onvoldoende vertrouwen dat ze zullen uitgroeien tot goede Dominicanen.

Op 18 september 1952 wordt Chris geprofest; hij legt de kloostergeloften in de Orde der Dominicanen af. Zijn kloosternaam wordt Anton (roepnaam Toon), naar de Antonius van Padua Parochie in zijn oude woonplaats Utrecht. Daarna vertrekt hij, samen met een groep van 23 anderen, naar het St. Thomasklooster aan de Asschendorperstraat in Zwolle. Daar wordt gedurende drie jaar filosofie in brede zin gedoceerd. Chris vertelt:

“Filosofie, door de theologen hautain ‘ancilla theologiae’ genoemd. De dienstmaagd van de theologie, een opvatting waar men nu denk ik, hopelijk anders over denkt. Overigens, ‘Ancilla’ is voor mij nog steeds een trouwe gezellin gebleven tot op de dag van vandaag, zij het dan dat ze in de loop der jaren Oosterse trekjes heeft gekregen”.²⁸

Er is elke dag les, behalve in de weekenden. Kosmologie, door Harry Penninx omschreven als “een soort natuurkunde”, logica, oude en moderne filosofie, metafysica, Grieks en Hebreeuws behoren tot

²⁷ Toespraak bij het 60-jarig professiefeest van Jacques Mählmann, Harry Penninx, Ted Schoof, Chris Smoorenburg, Felix Struik en Theo Veerkamp op 18-09-2012. P.A. Smoorenburg.

²⁸ Ibid.

de vakken. “Geen Latijn, er werd verondersteld dat je die taal kende”, aldus Harry Penninx. Chris toont hier zijn creatieve talenten, volgens Harry Penninx, door grote potloodtekeningen te maken van oude filosofen. De tekeningen krijgen een plaats in het Zwolse klooster.

2.2: Albertinum

Na drie jaar gaan de studenten naar het Albertinum in Nijmegen. Een vrij rauwe overgang, beschrijft Leo Oosterveen o.p., onderzoeker bij het Dominicaans Studiecentrum voor Theologie en Samenleving (DSTS) :

“De theologieopleiding die Chris in de jaren ‘50 kreeg op het Albertinum (de zogeheten cursus minor) was vrij dorre neothomistische handboekentheologie, vooral moraaltheologisch georiënteerd, dit in verband met de latere pastorale praktijk. De eigen filosofieopleiding in Zwolle, die aan de theologie op het Albertinum voorafging, was veel opener (met aandacht voor existentialisme, fenomenologie, moderne filosofie in het algemeen. Medebroeders die na de Zwolse filosofie op het Albertinum terechtkwamen ervoeren het geestelijk klimaat daar als een koude douche”.²⁹

De besten uit Zwolle worden apart van de rest in de Summa Albertinum geplaatst. Deze Summisten zijn fraters die de cursus major volgen en bestemd zijn voor een loopbaan in de wetenschap of als docent aan de opleiding binnen de eigen orde of de eigen provincie. In het studie curriculum neemt de bestudering van de werken van Thomas van Aquino een grote plaats in, met name diens Summa Theologiae, “een doorwrochte, systematische verhandeling over de godgeleerdheid, waarin hij wil laten zien dat de hele schepping, onder aanvoering van de met rede begaafde mens, Gods werk is en haar doel en eindbestemming ook in Hem vindt”.³⁰ Harry Penninx en Chris komen bij de moralisten; de fraters die de cursus minor volgen en doorgaans zijn voorbestemd voor een loopbaan in het pastoraat.³¹ De vakken die er gegeven worden blijken uit de cijferlijst van Chris, met daarop: dogmatiek, moraal, exegese, liturgie, pastoraat, biecht, jurisdictie en ascese. Debatingclub Savonarola moet de studenten het spreken en debatteren in het openbaar bij brengen. Harry Penninx herinnert zich de dagindeling van het Albertinum als “heel strak”. Het begint gedurende een aantal maanden ’s nachts met de Metten ofwel het vroege ochtendgebed, later gevolgd door de Laudan, daarna ontbijt en twee blokken college. ’s Middags is er ook college, gevolgd door De Vespers of het avondgebed tussen vijf en zes uur. Aan het eind van de dag is er de afsluiting met

²⁹ L. Oosterveen o.p. per mail 11-06-2016.

³⁰ M. Monteiro, *Gods predikers, Dominicanen in Nederland 1795-2000* (Hilversum: Marit Monteiro & Uitgeverij Verloren, 2008), pag. 22

³¹ Ibid. pag. 971

de Completen. Er verblijven in die tijd in de herinnering van Harry Penninx zeker 150 monniken in het Albertinum. Dat zijn naast de kloosterlingen de theologiestudenten van de Radboud Universiteit, die onderdak kregen in het Albertinum. De Dominicanen zijn allemaal in het wit; de externe studenten van andere ordes en congregaties veelal in zwart habijt. Ze zijn in een aparte gang gehuisvest, die dan ook de zwarte gang wordt genoemd. Tijdens het eten wordt er voorgelezen. Dat hoefde volgens Harry Penninx niet persé uit de Bijbel te zijn. Er is ook ruimte voor reisverslagen of moderne literatuur. Op maandag worden, afwisselend in het Nederlands en het Latijn, de kloosterregels van Augustinus voorgelezen. De maaltijd is precies voorbij als alle regels gepasseerd zijn, weet Harry Penninx nog. Er zit een logopedist in de eetzaal, die het voorlezen kan onderbreken, als onvoldoende in Algemeen Beschaafd Nederlands wordt voorgedragen. Drie kwartier per week is er zangles.

Donderdag is de vrije dag. De kloosterlingen worden aangemoedigd te gaan sporten of te gaan wandelen. Het wandelen geschiedt in habijt. De Dominicanen worden door de omgeving wel 'de wollen sokken' genoemd, vanwege hun witte sokken. De Dominicanen bezitten een buitenhuis aan de Vecht, waar vakantie gevierd kan worden. Er is ruimte om te zwemmen en te zeilen. "Chris heeft er samen met een klasgenoot een groot Christusbeeld opgericht, moderne kunst", herinnert Harry Penninx zich.

De sfeer gedurende de zeven opleidingsjaren getuigt volgens Harry Penninx van een grote gemeenschapszin. "Men leefde niet voor zichzelf; er was belangstelling voor elkaar". Toch constateert hij al gedurende het laatste studiejaar een nieuwe wind. Het existentialisme uit Frankrijk waait door de kloosterpoort naar binnen en zorgt voor nieuwe gespreksstof. Vertrouwde katholieke bladen, zoals De Linie en De Bazuin moeten de invloed van de televisie naast zich dulden, een medium dat een breder scala aan visies brengt.

Op 25 juli 1958 wordt Chris gewijd tot priester door mgr. Bekkers. In juni 1959 sluit Chris zijn theologiestudie af.³² Op 26 augustus 1959 vertrekt hij zoals veel van zijn medebroeders, naar het buitenland. Hij wordt gestationeerd op het zielzorg Piusjuvenaat te Curaçao. Dat was van korte duur want in 1962 keert hij naar Nederland terug, niet vanwege heimwee, maar simpelweg vanwege lichamelijke klachten die samen hangen met het verblijf in de tropen. Hij maakt er een uitbundige terugreis van, want hij gaat terug via drie klasgenoten in Puerto Rico, familie in Winnipeg Canada, vervolgens via New York naar Lissabon en per trein naar Lourdes. Schriftelijk heeft hij daartoe toestemming gevraagd aan provinciaal F. van Waesbergen o.p.

2.3: Kapelaan Smoorenburg

Op 5 november 1962 volgt de benoeming van Chris als kapelaan in de Heilige Hart Parochie aan de

³² Zo blijkt uit een schriftelijke verklaring die is gedateerd op 27 augustus 1968 van E.H.J. van Waesbergen o.p., de provinciaal van de Nederlandse Dominicanen. P.A. Smoorenburg.

Krayenhofflaan te Nijmegen, een parochie met 7000 zielen.³³ De Heilig Hartkerk, met 850 zitplaatsen, aan de Krayenhofflaan wordt het centrum van een dichtbevolkte parochie in Nijmegen-West. Er is ook een klooster, kleuterschool en lagere school. De kerk staat centraal in de parochie.

Chris betreft de pastorie, waar hij samen met enkele andere broeders woont. Tiemen Brouwer o.p.(Geboren 1945, sinds 19 november 2007 rector van de Friezenkerk te Rome) is één van hen. Hij herinnert zich dat de pastorie rond 1974 gevormd wordt door pastoor Cas Brouwer en twee kapelaans, te weten Chris Smoorenburg en hijzelf. De wijk (parochie) is verdeeld in subwijken en ieder van de geestelijken heeft er 'zijn eigen wijk': daar gaat hij op huisbezoek, daar bezoekt hij de zieken. Hij doopt de kinderen, trouwt de huwendes enzovoorts. Daarnaast heeft ieder nog een persoonlijke taak zoals onderricht op een van de scholen. Zo is Tiemen Brouwer godsdienstleraar op de H. Hartschool voor meisjes aan de Krayenhofflaan, Chris is godsdienstleraar op de jongensschool aan de Koninginnelaan tot deze wordt opgeheven en opgaat in de H. Hartschool. Chris is nauw betrokken bij het clubhuiswerk. Dit werk ondersteunt de zwakkere gezinnen: kinderen worden op de vrije dagen bezig gehouden, ouderen krijgen cursussen. Een van de wijken die Chris te verzorgen heeft is de wijk van 'Onder de Bogen', een van de sociaal zeer zwakke wijken van de parochie. Een bijzondere taak voor hem is gesprekken met de woningbouwvereniging voeren om mensen te helpen aan een betere huisvesting. De pastoor heeft meer de bestuurstaken. Zo is hij voorzitter van het kerkbestuur. Na het Tweede Vaticaans Concilie komt er een parochieraad (later parochievergadering) waar parochianen in zitten om de meer pastorale zaken te bespreken. Zowel Chris als Tiemen Brouwer zijn er lid van.

Het dagelijks leven is in de herinnering van Tiemen Brouwer dus gevuld van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Het leven op de pastorie bestaat dan ook uit een komen en gaan. Een van de priesters verzorgt in de morgen de Eucharistieviering in de kerk. Die is om negen uur. Wie een preek moet voorbereiden blijft op zijn kamer om te studeren of te lezen. Meestal is er om half elf 'koffie' bij de huishoudster. Dat is voor het drietal een half uurtje bijpraten. Daarna is het tijd om op huisbezoek te gaan (op de fiets meestal) of om opnieuw les te gaan geven. Rond half een is iedereen weer thuis voor het middagmaal. Na het middagmaal volgt een pauze midden op de dag. Verderop in de middag is het meestal weer tijd voor huisbezoek. Rond zes uur eten de mannen een avondboterham. Tussendoor zijn er ook nog gebedstijden op de pastorie. 's Avonds is opnieuw tijd ingeruimd voor huisbezoek, of vergadering met jongeren, werk op het clubhuis, het zangkoor repeteert, een bestuursvergadering enzovoorts. Half elf, elf uur is ieder weer thuis. Pastoor en kapelaans gaan nog wat bij elkaar zitten voor een biertje of iets dergelijks, wat TV kijken en dan rond half 12 naar bed.

³³ De Wijkbode, wijkblad Krayenhofflaan/Koninginnelaan e.o. December 1994. P.A. Smoorenburg.

Begin jaren zeventig gaat Chris op cursus, vervolgt Tiemen Brouwer zijn herinneringen. Hij gaat dan naar Weurt, waar hij kunstzinnige handenarbeid doet. Als hij dan op het einde van de avond thuis komt heeft hij vaak een zelfgemaakt kunstzinnig object bij zich van hout, papier of glas. Zijn creativiteit uit Chris ook voor de klas, door lesstof te verhelderen met grote bordtekeningen. Naast het drukke parochiewerk heeft hij namelijk ook tijd gevonden om godsdienstles te geven op de R.K. lagere land- en tuinbouwschool van Nijmegen.³⁴

In 1974 krijgt pastoor Brouwer een ernstige hersenbloeding. Hij gaat naar het ziekenhuis, naar herstellingshuis (Dekkerswald) en tenslotte naar het verzorgingstehuis Berchmanianum. Chris komt aan het hoofd van het pastorale team. Hij wordt niet zonder meer pastoor, maar 'deservitor', (geestelijke die aan het hoofd staat van een hulpkerk), zoals dat heet. Dit is hij gebleven tot 1978. Toen is de nieuwe pastoor Ben Mulder gekomen. Tiemen Brouwer sluit zijn herinneringen aan zijn pastorietijd af met:

"Ik herinner me dat Chris heel goede en verzorgde preken hield. Hij kon alles helder en klaar zeggen, niet alleen theoretisch, maar met illustrerende voorbeelden. Je luisterde graag naar hem. Zaterdag zat hij aan de preek te werken. Voor zichzelf las hij hem dan een aantal keren voor om hem 'er goed in te krijgen'. Ook was hij heel kunstzinnig en kon goed tekenen. Vaak konden we daarvan in de parochie profiteren."³⁵

Hij was een prettig mens, gezellig mens. Hij drong zich niet op, was bescheiden. Hij stond geheel achter de christelijke gelovige leer, maar het ging voor hem op een gegeven moment niet meer zonder de zen. Die was onontbeerlijk voor hem om het in het geloof te kunnen volhouden. Hij heeft een soort crisis gehad, eind jaren zestig, begin zeventig. De zen heeft hem er doorheen gehaald. Was erg belangrijk voor hem. De crisis kwam vast door de vele uittredingen toen. Chris zou bij wijze van spreken ook uitgetreden zijn, als hij niet de zen had gekend. Op de Krayenhofflaan zijn er zeker vier uitgetreden, waarvan twee heel jong. Twee hadden een meisje uit de parochie!

Zijn ontdekking was de beeldloze en woordloze meditatie: het helemaal stil maken in jezelf en alle beelden weg doen. De christelijke meditatie was altijd nog met beelden".

2.4: Eerste kennismaking met zen

Chris zegt over zijn worsteling met de dominicaanse meditatie:

³⁴ Getuige een sollicitatiebrief aan de bisschop van den Bosch, gedateerd 3 augustus 1970, naar de functie van Godsdienstleraar aan de R.K. lagere land- en tuinbouwschool te Nijmegen en de acte van benoeming voor het lesjaar 1971/1972. P.A. Smoorenburg.

³⁵ Diploma Famous Artist School Awards 1968. P.A. Smoorenburg.

“Toen ik in het klooster trad, dat was in 1952, werd mij geleerd hoe je moest mediteren. Het was een vorm van meditatie waarbij je uit ging van een tekst uit de Schrift of van een geestelijk schrijver. Deze tekstmeditatie, waarbij je zelf actief bent met woorden en concepten, wordt ook wel overweging genoemd. Jarenlang- bijna veertien jaar- heb ik op deze manier gemediteerd totdat deze methode mij niet meer aansprak en zelfs begon tegen te staan. De teksten die mij al mediterend moesten inspireren, begonnen ongemerkt een belemmering te vormen om tot een eigen authentieke ervaring te komen. Het gevolg was een soort van geestelijke vermoeidheid en innerlijke leegte. Ik zag wel de noodzaak van meditatie, maar wilde niet meer terug naar de manier waarop ik destijds geleerd had. Maar hoe dan wel?”³⁶

Het is dus hier, als kapelaan van de H. Hartparochie aan de Krayenhofflaan, dat Chris met Zen in aanraking komt. Zelf herinnert hij zich:

“Op zekere dag komt mijn pastoor, Cas Brouwer, mijn kamer binnen. Hij drukt me een boekje in de hand. ‘Hier Chris, misschien iets voor jou, ik doe er toch niets mee, het gaat over yoga en is geschreven door een Franse benedictijn. Die benedictijn was Dechanet en het boek heette: ‘De weg naar de stilte’. Dat boek, ik heb het gekregen in 1968, is voor mij het begin geworden van een hele lange zoektocht, die nog steeds doorgaat”.³⁷

Elders zegt hij over dit belangrijke moment in zijn leven:

“Ik kreeg een boekje in handen van de benedictijn Jean Déchanet, waarin hij concrete oefeningen gaf om met je lichaam vertrouwd te raken. Voor mij was dat volkomen nieuw, omdat het lichaam bij mijn bidden nooit een rol had gespeeld. Vooral het laatste hoofdstuk trok mijn aandacht. Daarin beschrijft hij hoe de lotuszit voor hem dé vorm van mediteren was geworden, een meditatie waarbij je rechtop zit en door het volgen van de adem het lichaam en je gedachten tot rust brengt. Toen dacht ik: ‘Als het hem zo goed bevalt, waarom zou ik het niet eens proberen’? En zo is het begonnen”.³⁸

³⁶ C. W. Anbeek, *Zin in Zen* (Rotterdam: Ashoka 2003), pag. 89.

³⁷ Toespraak bij het 60-jarig professiefest van Jacques Mählmann, Harry Penninx, Ted Schoof, Chris Smoorenburg, Felix Struik en Theo Veerkamp op 18-09-2012. P.A. Smoorenburg.

³⁸ C. W. Anbeek, *Zin in Zen* (Rotterdam, Ashoka 2003), pag 83.

Dat 'zitten' komt op een cruciaal moment voor Chris. Want: "Als ik die avond in 1968 niet was gaan 'zitten', was ik nu waarschijnlijk geen dominicaan meer".³⁹ Iets verderop schrijft hij:

"In die jaren verlieten veel, vooral jonge veelbelovende confraters de orde. Ook een huisgenoot trad uit. Op dat moment zag ik het niet meer zitten. Toen ben ik er letterlijk bij gaan 'zitten': in de lotushouding, op een 'kussentje' provisorisch gemaakt van een paar boeken; om overeind te blijven. Voor mij was die avond het begin van mijn zen-weg".

Hij zegt verder over zijn eerste zenbeoefening:

"Het was in de tijd dat zen, althans in de kerkelijke kringen waarin ik vertoefde, nog niet zo bekend was. Ik deed het dus stiekem op m'n kamer alleen, zonder dat de anderen het wisten. De gezamenlijke meditatie zoals wij die vroeger in onze kloosters gewend waren, werd al sinds jaren niet meer gepraktiseerd. Opvallend was, dat juist in die tijd buiten de kloostermuren de meditatie werd opgepikt door de jongeren m.n. de 'Flower-power'. Toen ik daar m'n collega-pastores tijdens een vergadering attent op maakte, op dit verschijnsel, en het eventuele belang ervan voor de levensvatbaarheid van de toekomstige kerk, werd ik door een van hen gerust gesteld: 'Chris, jongen, maak je geen illusies, dit is een modeverschijnsel, dat gaat vanzelf weer over'. Maar ik moest denken aan een uitspraak van Annie Terruwe, een toenmaals bekende vrouwelijke psychiater die een keer gezegd heeft: 'De jeugd is de meest fijngevoelige seismograaf voor wat er leeft in de samenleving'. En zij bleek gelijk te hebben".⁴⁰

Kort daarna ontdekt hij het boek HARA van Karlfried von Dürkheim (1896-1988).⁴¹ Dit is een Duitse diplomaat die zich tijdens zijn stationering in Japan verdiept in de cultuur en religie. Hij ontwikkelt een geheel eigen esoterische filosofie en psychologie met als inzet dat de mens zijn plek op aarde (Het kleine zelf) én zijn relatie tot God moet kennen (Het ware zelf). Daartoe maakt hij gebruik van Christelijke mystiek, psychologie en zenboeddhisme. Deze auteur schrijft minder vanuit een bepaalde theorie, maar vooral vanuit zijn in Japan opgedane ervaringen. "Jarenlang is dit boek voor mij een gids geweest, ondanks het feit dat het soms moeilijk te lezen was vanwege de lange Duitse

³⁹ Dominicaans Perspectief, tijdschrift van de Nederlandse Dominicanen 1996-50. P.A. Smoorenburg.

⁴⁰ Bij het afscheid van de zendo in de voormalige refter van het Albertinum op 26 november 1994. P.A. Smoorenburg.

⁴¹ K. Graf von Dürkheim, Hara, het dragende midden van de mens (Deventer: Uitgeverij Ankh-Hermes bv, 1985).

volzinnen”, zegt Chris daarover.⁴² Van het een kwam het ander en Chris ontmoet Karel Douven, pater jezuïet en oprichter van vormingscentrum Pro Mundi Vita, in de Nijmeegse volksmond al snel ‘het PMV’. Ook ontmoet hij Betty van Kipshagen, een goede bekende van Dürkheim en zij adviseert hem om een cursus bij Dürkheim te doen. Dat lijkt Chris wel wat.

Op 22 maart 1973 is er schriftelijk contact met von Dürkheim wat leidt tot cursusdeelname van 2 tot 6 oktober 1973 in het Zuid-Duitse bergdorp Todtmoos-Rütte. Vier dagen zentraining, met meditatie, voordrachten en persoonlijk onderhoud met Dürkheim zelf. De spiritualiteit van Eckhart en Johannes van het Kruis zijn voor Dürkheim belangrijk. Chris herkent dat, zo blijkt uit zijn aantekeningen en de boeken in zijn boekenkast. Daarna volgt hij sesshins (intensieve meditatiebijeenkomsten) in Trappistenabdij Marie Toevlucht te Zundert en de Tiltenberg.

2.5: Eerste meditatielessen

Na terugkeer vraagt Karel Douven aan Chris een zelfde soort cursus op te zetten in Nijmegen. Het gaat nog niet zozeer om zenboeddhisme, maar wel om meditatie ‘in de geest van zen’. De PMV-cursus is de eerste door zen geïnspireerde cursus in Nijmegen en omgeving. Het is in het begin een tasten en zoeken, waarbij Chris zich baseert op hetgeen hij geleerd had in Todtmoos Rütte, met veel aandacht voor lichaams bewustwordingsoefeningen.

Van 8 tot 10 februari 1974 geeft hij voor het eerst een introductiecursus op het cursuscentrum De Tiltenberg in Vogelenzang, gemeente Bloemendaal. Op initiatief van pastor van Rijn van de Everardus Parochie in Wijchen start een meditatiegroep in Wijchen. De eerste bijeenkomst is in de Everarduskerk. Chris wordt kort na de start gevraagd om de groep te begeleiden. Het jaar erop, in 1975, begint Chris een meditatiegroep, waarvoor hij gebruik mag maken van de speelzaal van de kleuterschool van de zusters Dominicanessen aan de Krayenhofflaan. Naast deze groep ontstaat er een tweede groep van zusters dominicanessen, met daarin onder andere Judith Bossert.

Intussen is Chris nog steeds dominicaan en kapelaan en op 18 september 1977 wordt zijn 25-jarig professiefest gevierd.

In de loop der jaren neemt het aantal parochianen af. De leegloop van de kerk en de kosten voor het onderhoud doen het bisdom besluiten de eucharistievieringen te verplaatsen naar een nieuwere, kleinere kerk. Dat is de Thomaskerk aan de Tweede Oude Heselaan, overgenomen van de protestanten die weer de beschikking kregen over de Stevenskerk. Deze was gerestaureerd van de oorlogsschade. De Heilig Hartkerk wordt verkocht. De pastorie is ook te groot geworden en wordt verruild voor een woonhuis aan de Krayenhofflaan. Vissers meubelen koopt de Heilig Hartkerk aan

⁴² Interview P.A. Smoorenburg, onduidelijk of en waarin afgedrukt.

en gaat er meubels in verkopen tot een uitslaande brand op dinsdag 11 oktober 1977 de hele kerk in as legt. Chris vertelt in de Wijkbode dat hij het niet over zijn hart had kunnen verkrijgen om de meubelbeurs in de kerk te bezoeken. Tijdens de brand spreekt hij een brandweerman, die hem meldt: “Pater, ik heb wel eens een grotere brand meegemaakt, maar nog nooit zo’n mooie als deze”.⁴³

Cijfers van de kerkverlating die ten grondslag ligt aan de verhuisbewegingen in de parochie, heeft De Wijkbode ook: “Na 1969 liep het aantal wijkbewoners en daarmee het aantal parochianen terug: van 5600 in 1969 tot 4500 in 1978. Het aantal kerkgangers liep veel harder terug: van 840 in 1969 tot 250 á 300 in 1978”.⁴⁴

Op 24 september 1978 verleent J. Bluijssen, bisschop te ‘s Hertogenbosch Chris eervol ontslag als pastor en vicarius oeconomicus (penningmeester) van de parochie H. Hart.

Hij trekt op 19 september 1978 op uitnodiging van de provinciaal overste in bij het Albertinum. Daar is ruimte vrij gekomen omdat de gemeenschap behoorlijk is uitgedund door de uittredingen.⁴⁵ Dit lijkt een veilige keus, maar dat is het allerm minst.⁴⁶ De Nederlandse kerkprovincie heeft regelmatig aan de stok met het pauselijk gezag in Rome en ook intern zijn er spanningen. In haar boek *Gods Predikers* spreekt Marit Monteiro, over de periode 1965-2000 onder de veelzeggende titel ‘De boel bij elkaar houden’. Het Tweede Vaticaans Concilie markeert volgens haar een paradigmawisseling in de katholieke kerk met voor- en tegenstanders van vernieuwing. Het charisma en de toekomstbestendigheid (traditie en gezagsstructuren) zou op het spel staan. Buiten de kloostermuren is de maatschappij volop in beweging: gezag wordt getart door de provobeweging, er is ruimte voor een vrijere seksuele moraal, communisme en socialisme zijn voor velen aansprekende politieke ideologieën. De armoede in derde wereldlanden vraagt om een antwoord. De bevrijdingstheologie komt op. De oorlog in Vietnam staat dagelijks op de voorpagina’s van de kranten. Hoe moeten de dominicanen daarop antwoorden? Aansprekende definities van de dominicaanse levenswijze en ambities, die bestand zijn tegen de eisen van de maatschappij, zijn er niet.⁴⁷ De Acht Mei Beweging staat vanaf 1985 voor een geëngageerde kerkelijke vernieuwing.⁴⁸ Het harmoniemodel met Rome dat de Nederlandse bisschoppen voor staan, komt onder druk te staan door de benoeming van de gezagsgetrouwe bisschoppen van Rotterdam en Roermond. Monteiro noteert: “Symbolisch voor de gebrekkige communicatie tussen ‘Rome’ en ‘Nijmegen’ was trouwens dat Fernandez (ordemagister Aniceto Fernandez/PdJ) tijdens zijn visitaties in Nederland vasthield

⁴³ De Wijkbode, wijkblad Krayenhofflaan/Koninginnelaan e.o. December 1994. P.A. Smoorenburg.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ De opsomming is ontleend aan de bijdrage aan het jaarverslag van zengroep Oshida, door Chris Smoorenburg. P.A. Smoorenburg.

⁴⁶ Marit Monteiro, *Gods Predikers, Dominicanen in Nederland (1795-2000)*, (Hilversum: Verloren, 2008).

⁴⁷ Ibid. pag. 609.

⁴⁸ Ibid. pag. 613.

aan het Latijn als voertaal”.⁴⁹ Deze Fernandez dringt in de Nederlandse kerkprovincie aan op een cultuur van stilte en meditatie om de onderlinge mentaliteitsverschillen te overwinnen, terwijl de Nederlandse dominicanen via “een intensieve en openhartige uitwisseling van visies probeerden te komen tot een nieuw collectief zelfverstaan”.⁵⁰ Monteiro geeft ook aan dat er mooie nieuwe toekomstplannen gesmeed worden, maar dat die op gespannen voet staan met de uitvoering ervan: veel paters zijn inmiddels op leeftijd. Naast pastorale zorg voor parochianen, is ook zorg voor elkaar noodzaak geworden.

Temidden van al het tumult in katholiek Nederland start Chris in 1979 in het Albertinum met het geven van zencursussen. Daartoe richt hij het doxaal, een hoger gelegen deel van de kerk, in voor vijftien personen. Wekelijks zijn er bijeenkomsten op dinsdagavond van zeven uur tot half acht en op zaterdag twee maal per maand van negen uur tot 12 uur.

De bal rolt verder als enkele oud-studenten van professor Han Fortmann (1912-1970), RK priester en psycholoog, geboeid door oosterse religiositeit het Han Fortmanncentrum oprichten. Zij krijgen de beschikking over het parochiehuis annex pastorie van de St. Jozefparochie aan de Stijn Buysstraat in Nijmegen. In de geest van Fortmann wordt het een centrum voor bewustwording en spirituele groei in Christelijk perspectief. Chris wordt ook hier gevraagd de introductiecursus zen te geven volgens de methode Dürkheim. Hij zegt daar over:

“In 1980 werd ik gevraagd docent te worden in het Han Fortmann Centrum waar ik 20 jaar lang mensen heb mogen begeleiden en inleiden in de meditatie. Het bijzondere hierbij is dat er vanuit dit gezamenlijk mediteren een groep is ontstaan, de Stichting ‘Zengroep Oshida’, die nu al meer dan dertig jaar bijeen komt om iedere zaterdagochtend te mediteren. Voor mij, achteraf bezien, allemaal dingen die tot dankbaarheid stemmen”.⁵¹

De Nijmegenaar Ton Lathouwers (1932) ontpopt zich steeds meer als zenleraar en leidt ongeveer twee maal per jaar een sesshin bij Oshida. Hij is slavist van huis uit, maar reist na een persoonlijke crisis niet voor onderzoek naar Moskou maar trekt verder naar Japan. Daar ontmoet hij Japanse zenmeesters zoals Hisamatsu Sin’ichi en Masao Abe. Terug gekomen in Nederland trekt hij door zijn kennis van zaken en aantrekkelijke welsprekendheid een groeiende schare zen-geïnteresseerden. Ton Lathouwers en Chris zijn, beide pioniers van de zen-christelijke dialoog in Nederland, goed bevriend geraakt. Maar Chris voelt zich, anders dan Ton Lathouwers, geen echte zenleraar:

⁴⁹ Ibid. pag. 620.

⁵⁰ Ibid. pag. 620.

⁵¹ Toespraak bij het 60-jarig professiefest van Jacques Mählmann, Harry Penninx, Ted Schoof, Chris Smoorenburg, Felix Struik en Theo Veerkamp op 18-09-2012. P.A. Smoorenburg.

“Ik heb me nooit geroepen gevoeld om me te presenteren als zenleraar. Zen is spontaan op mijn weg gekomen en het geven van cursussen heb ik alleen gedaan omdat mensen erom vroegen. Hierbij heb ik me steeds gebaseerd op wat ik destijds bij Dürkheim geleerd heb en wat ik wist uit eigen ervaring. (...) van diepgaande invloed is voor mij ook geweest mijn verblijf in Japanse zenkloosters in verband met de interreligieuze dialoog”.⁵²

Inmiddels is professor Etienne Cornélis met zijn vrouw op het Albertinum komen wonen. Hij is hoogleraar godsdienstwetenschappen en gespecialiseerd in hindoeïsme en boeddhisme. Samen met Chris start hij de cursus ‘Zen in theorie en praktijk’. Het praktisch gedeelte bestaat uit twee maal twintig minuten zazen en kinhin (loopmeditatie) in de grote kapel van het Albertinum onder leiding van Chris. Daarna volgt uitleg van een zentekst door Etienne Cornélis in de grote zaal van het hospice.

In april 1981 verschijnt het eerste nummer van het kwartaalblad ZEN, voortgekomen uit het contactblad van de Theresiahoeve dat geredigeerd wordt door Judith Bossert. Chris wordt gevraagd deel uit te maken van de redactie. Begin jaren ‘80 vindt er binnen de gemeenschap van het Albertinum een intensieve herbezinning op de toekomst van de (steeds kleiner wordende) gemeenschap plaats. Resultaat hiervan is onder meer de oprichting van het Albertinumgenootschap in 1982. Chris maakt deel uit van het organisatie-team.⁵³

Om energiekosten te besparen wordt de grote kapel van het Albertinum alleen nog op zondag verwarmd, reden waarom de groep en ook de paters verhuizen naar een kleinere ruimte, de voormalige sacristie die als kapel wordt ingericht en tegelijk dienst doet als meditatie-ruimte. Op den duur stuit dat op praktische bezwaren, vandaar dat Etienne Cornélis en Chris in november 1986 een schriftelijk verzoek indienen bij het provinciaal bestuur van de dominicanen om de beschikking te krijgen over een eigen zendo. Chris motiveert dat onder andere door te stellen:

“We menen met dit werk in goed dominicaans vaarwater te zitten nl. ‘aanwezig zijn bij wat zich in mensen afspeelt op de rand van kerk en samenleving’. Het ligt ook in de lijn van wat vorig jaar besproken werd op het dominicaans congres in l’Arbresle, waar het ging over de zending van de orde in Europa. In de paragraaf over hedendaagse culturen als tekenen van de tijd lezen we: “Als dominicanessen en dominicanen moeten we ons bekwamen om de veelsoortige tekenen te kunnen onderscheiden: ontluikende culturen, jeugdculturen, culturen van de media etc. Als we ons de taal van deze culturen eigen willen maken, veronderstelt dit een luisterende houding. Accepteren we het dat we hebben te leren van

⁵² Uit een lang interview P.A. Smoorenburg.

⁵³ Bron: L. Oosterveen o.p.

anderen, dat we aangesproken worden en zelfs geëvangelizeerd, in een dialoog van gemeenschappelijk onderzoek? Als het gaat om de volkse uitingen van het geloof, om oosterse religies, om een bepaalde lichaamscultus of ook om het veelvuldig zoeken naar zin en symboliek, dat de jeugd bezig houdt, zijn wij dan enkel beoordelaars, in het bezit van de waarheid of willen we met hen op weg gaan? Zijn we open genoeg om in dialoog te treden met culturen van verschillende landen, bv. Oost-West, Noord-Zuid?” (...) “Wijzelf, de ondertekenaars van deze brief, hebben in ons eigen religieus leven de weldadige effecten ondervonden van de oosterse spiritualiteit in het algemeen en de zen-beoefening in het bijzonder. Het gegaan van deze weg heeft bijgedragen tot een verdieping van ons beleven en verstaan van ons christelijk geloof”.⁵⁴

Hierop wordt welwillend gereageerd en na een flinke verbouwing wordt in de zomer van 1989 de voormalige refter van het Albertinum opgeleverd als zendo en de brood- en afwaskeuken als ontmoetingsruimte en cursusrimte. Nu er geen rekening meer gehouden hoeft te worden met andere gebruikers, kan het meditatieprogramma worden uitgebreid. Er wordt iedere zaterdagochtend gemediteerd en dagelijks is er de mogelijkheid voor kortere meditatie. Ook komen er avondmeditaties en cursussen. Chris schrijft in een jaarverslag van zengroep Oshida:

“Omdat we door medewerking van de dominicanen de beschikking hebben gekregen over een prachtige meditatiekamer, willen we in de naamgeving iets tot uitdrukking brengen van de dominicaanse geest. Zo komen we op de naam Oshida, een Japanse dominicaan, die voor zijn overgang naar het christendom boeddhist is geweest”.

Tijdens een bezoek aan Nijmegen, eind augustus 1990, verleende Oshida officieel zijn naam aan de zendo. Hij was op doortocht naar Zwitserland en deed en passant het Albertinum aan om het pas ingerichte meditatiecentrum officieel in gebruik te nemen en er zijn naam aan te verbinden.

2.6: Shigeto Oshida

Het leven van Pater Shigeto Oshida (1922-2003) is in zekere zin het spiegelbeeld van dat van Chris. Hij wordt in 1922 geboren in een zenboeddhistische familie. Na een inspirerende ontmoeting met een Christen besluit hij Christen te worden en in te treden in de Canadese provincie van de Dominicanen. Toch voelt hij zich steeds maar matig thuis in het Christelijk religieus leven. Begin 1960 krijgt hij van zijn overste verlof om ten noorden van Tokyo, in Takamori temidden van de rijstvelden

⁵⁴ Brief aan het provinciaal bestuur van de Nederlandse dominicanen/ verzoek om een ruimte voor zen-activiteiten, gedateerd Nijmegen, november 1986. P.A. Smoorenburg.

zijn eigen gemeenschap op te richten met ruimte voor meditatie én eucharistie. Armoede en gastvrijheid staan bij hem hoog aangeschreven. Een van zijn stelregels luidt: 'Geen al te grote voorzieningen treffen'.⁵⁵ Chris noteert nog enkele stelregels van pater Oshida:

"Slechts zoveel geld op de bank dat je altijd gasten kunt ontvangen. De rest weggeven. Ontvang ieder die bij je komt alsof het de Heer zelf is. Maak geen geschreven regels want daarmee blokkeer je het leven. Als het Christendom in Japan wortel wil schieten dan zal het moeten worden als stromend water. Tot nu toe is het te veel gebonden geweest aan wetten en regels en dogma's".⁵⁶

Vanuit zijn zenboeddhistische achtergrond is godsdienst voor Oshida eerst en vooral beleven, ervaren. Belangrijk daarin is dit moment. "Wees altijd bedacht op wat dit moment van je vraagt, dan ben je als de knecht die de heer verwacht (Mt. 24:44)", noteert Chris. Over Oshida's meditatie opvatting tekent Chris aan:

"Bij zijn inleiding op de meditatie wees hij op het belang van de innerlijke stilte. "Wat wij van zen kunnen leren is de innerlijke stilte, niet om er in weg te vluchten, maar om van daaruit midden in het leven te staan. Zen is leven. Zen is totale verbondenheid. Zen is vrijheid van geest. Zen is de wet van de liefde".

In de jaren die volgen breidt de groep uit en krijgt zendo Oshida steeds meer bekendheid. De deelnemers komen niet alleen uit Nijmegen maar ook uit andere steden en zelfs uit het buitenland. Karakteristiek voor de zendo is de open en ongedwongen sfeer. De mensen staan als groep niet onder leiding van een bepaalde meester of zen leraar. Ieder beoefent zazen op zijn eigen manier. De deelnemers zoeken zelf de begeleiding die ze wensen, bijvoorbeeld bij een leraar elders of in onderling contact. Een paar keer per jaar zijn er sesshins onder leiding van een leraar van buiten de groep.

Na vier onbekommerde jaren krijg het bestuur van zendo Oshida op 6 juni 1994 een brief van het provinciaal bestuur waarin staat dat het gebouw van het Albertinum verkocht gaat worden en de zendo moet worden ontruimd. Er zijn te weinig bewoners over gebleven en het gebouw is te duur geworden om te onderhouden. Ook speelt mee dat de theologische faculteit van de Nijmeegse universiteit de huur heeft opgezegd van het gedeelte van het Albertinum dat vrij komt na het opheffen van het eigen studium filosofie/theologie in 1969 vanwege te weinig eigen kandidaten in

⁵⁵ Aantekeningen van Chris bij de opening van meditatiecentrum Oshida. P.A. Smoorenburg.

⁵⁶ P.A. Smoorenburg.

opleiding. De universitaire huursituatie had geduurd van 1970 tot 1990. In die tijd bestond het Albertinum dus uit twee (ook bouwkundig van elkaar) gescheiden helften: faculteit en community (rond 1970 ongeveer 50 man). De theologische faculteit vertrekt uit het Albertinum naar de campus. De helft van het Albertinum komt daardoor leeg en dat deel blijkt in de jaren daarop onverhuurbaar en onverkoopbaar. Een groot probleem, financieel, maar ook voor de samenhang. De community bezint zich wederom op haar toekomst.⁵⁷

Ton Lathouwers hoort over de verkoop van het Albertinum en schrijft een brief op hoge poten naar het hoofdbestuur van de Dominicanen. Als hoogleraar van de katholieke Universiteit Leuven (afdeling Oriëntalistiek en slavistiek) heeft hij naar eigen zeggen voortdurend te maken gehad met de ontmoeting tussen oosterse en westerse religiositeit. Hij houdt een vurig pleidooi voor het voortbestaan van Oshida dat, zonder onderkomen om te mediteren, in zijn bestaan bedreigd wordt.⁵⁸ Als argumenten voor het voortbestaan van het centrum somt hij op:

1. Het feit, dat er op wereldniveau in toenemende mate officiële contacten plaatsvinden tussen vertegenwoordigers van Christendom en Zen-boeddhisme. Ik denk aan de 'Dialogue monastique interreligieux, waardoor onder meer een uitwisseling van zen-boeddhistische en katholieke monniken mogelijk gemaakt wordt. (...)
2. Het feit, dat er op mondiale symposia als de – om de twee jaar gehouden- 'International Conference on Buddhism and Christianity' in de Tiltenberg bij Haarlem (...) en de in september vorig jaar gehouden internationale conferentie 'Towards a European Zen'? te Stockholm, een toenemende betrokkenheid gesignaleerd kan worden van geautoriseerde zen-leraren die tevens priester zijn(...)
3. Het feit dat door alle deelnemers op genoemde conferenties unaniem het fundamentele belang onderstreept werd van de ontmoeting van Christendom en Boeddhisme voor het voortbestaan überhaupt van de religie in de toekomst. Ik wil hier ook verwijzen naar de bekende historicus A. Toynbee, die onomwonden stelt dat 'de ontmoeting van Boeddhisme en Christendom de belangrijkste religieuze en historische gebeurtenis van de volgende eeuw zal zijn'.
4. Het feit, dat op genoemde conferenties ook steeds benadrukt werd, dat de zen-meditatie het westen kan helpen enkele lang vergeten maar wezenlijke bronnen van de eigen spiritualiteit te herontdekken. Ik denk hier vooral aan de middeleeuwse dominicaanse mystici Johannes Eckhart en Joh. Tauler, die overigens ook in de Japanse zen-wereld in toenemende mate gekend en gewaardeerd worden.

⁵⁷ Bron: L. Oosterveen o.p.

⁵⁸ P.A. Smoorenburg.

5. Zeer bijzonder zou ik erop willen wijzen, dat hetgeen in het Oshida-centrum gebeurt zich bijzonder positief onderscheidt van wat elders aan pogingen ondernomen wordt om oosterse meditatie-vormen te integreren in het westerse religieuze erfgoed. (...) De persoon van Chris Smoorenburg en de wijze waarop hij de zendo leidt, maken het zen-gebeuren daar tot een van de meest geslaagde voorbeelden van hetgeen op dit vlak mogelijk is. (...)

“Tenslotte acht ik het van essentieel belang”, besluit Ton Lathouwers, “dat zich in de activiteiten van het Oshida-centrum precies weerspiegelt wat én in het Oosten én in het Westen (...) wel wordt aangeduid als ‘de accentverlegging van de monniken-spiritualiteit naar leken-spiritualiteit’ als noodzakelijke voedingsbodem voor het religieuze klimaat van de toekomst in een wereld die zich kenmerkt door een toenemende secularisatie”.

De ochtendmeditaties verplaatsen zich daarop naar het Han Fortmanncentrum en de avondmeditaties naar de Dominicuskerk. Op zaterdagochtend mag gebruik gemaakt worden van de kapel van de studentenkerk. De verspreiding van de zazenbijeenkomsten over meerdere locaties roept financiële verplichtingen op en er wordt een rechtspersoon in het leven geroepen. Op 25 april 1995 is, na het voorlezen van de statuten bij de notaris en het plaatsen van handtekeningen, de stichting zengroep Oshida een feit. Als doel van Oshida vermelden de statuten: De bevordering in Nijmegen en Omgeving van de beoefening van zazen en daarop aansluitende activiteiten tot innerlijke verdieping.

2.7: Naar Japan

De Quaker Douglas Steere neemt in 1967 het initiatief tot de dialoog tussen zen en christendom. De eerste ontmoeting tussen boeddhisten en Christenen wordt een succes en er volgen jaarlijkse symposia. In 1979 bezoekt een groep van veertig Japanse religieuzen verschillende Europese kloosters. Ze zijn voornamelijk benieuwd hoe de kerk zich aanpast aan de snel veranderende samenleving. In 1983 vliegen vijftien Europese religieuzen naar Japan om daar kennis te maken met het kloosterleven. Chris is één van hen. Het accent ligt op deelname aan het kloosterleven en niet op dialoog of discussie. De Europeanen krijgen kloosterkleding, etenskommen, droogdoek en servet; geslapen werd er op eenvoudige matten in de zendo. Chris is onder de indruk en schrijft er over:

“Doordat je altijd samen bent, ook ’s nachts, is er van enige privacy nauwelijks sprake. Een mogelijkheid om je terug te trekken is er niet. Ik wist het al uit boekjes, maar hier drong pas echt tot mij door en hier moest ik aan den lijve ervaren dat het leven in de geest van zen een leven in gemeenschap is”.⁵⁹

⁵⁹ De Bazuin, opinieweekblad voor kerk en samenleving van 3 augustus 1984. P.A. Smoorenburg.

Hij memoreert in zijn artikel voorts een gesprek met abt Hirata Seiko van het Tenryu-ji klooster in Kyoto over de opvatting van zenmonniken dat je pas echt kan leven als je vertrouwd bent met de dood. De abt zegt:

“U maakt een tegenstelling tussen dood en leven, maar in feite zijn het twee aspecten van de ene werkelijkheid. Als je goed weet te sterven, kun je ook goed leven en ga je de vreugde ervaren dat het leven één groot geschenk is. De vertrouwdheid met de dood leert je te leven in het hier en nu, het doet je beseffen dat het volgende ogenblik jou niet toekomt, maar je gratis geschonken wordt. Leven in de geest van zen stemt je dankbaar voor iedere dag die je gegeven wordt”.⁶⁰

Chris voegt daar zelf aan toe:

“Wat mij telkens weer treft in het zenboeddhisme is zijn eenvoud en directheid, het contact met het gewone dagelijkse leven. Met volledige aandacht doen wat je hier en nu te doen hebt. Zen leert je eerst en vooral méns te zijn. Het stelt geen vragen over het leven. Het geeft er liever zin aan door te léven. Waarschijnlijk dat daarom zoveel mensen, zoveel christenen ook, zich door de weg van zazen aangesproken voelen”.⁶¹

De Japanse zenboeddhisten houden Chris en de zijnen een spiegel voor. Zo worden de Christenen in de Japanse krant in karakters omschreven als ‘Dit mag wel, dat mag niet’. De boeddhisten blijken ook moeite te hebben met het naar buiten gericht zijn van het christendom in plaats van voor introspectie te kiezen. Het christendom zou ook te veel geobjectiveerd worden, buiten de mens staan, in dualiteit. En ze vinden het christendom dogmatisch, terwijl “godsdienst voor hen eerst en vooral een beleving is, ervaring. Dogmatische formuleringen passen maar moeilijk in hun levensgevoel. Voor hen is alles vloeiend. Belangrijk daarin is dit moment, een bestendig voortvloeiend nu, als een druppel in de stroom van het leven”.⁶² Chris weet in 1983 nog niet waar de ontmoeting tussen zen en christendom op uit zou draaien. “Toch kan ze van bijzondere betekenis zijn. Zen immers staat in nauw verband met wat bij ons het innerlijk gebed of de meditatie wordt genoemd”.⁶³

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

2.8: Naar het Berchmanianum

In het midden van de jaren '80 is het Albertinum geen geschikte leefgemeenschap meer, volgens Chris' overtuiging. Uit zijn archief blijkt niet was hiervan de oorzaak is. Marit Monteiro meldt in haar boek wel dat de in de jaren zestig ingezette getalsmatige neergang en de moeizame relatie met Rome, die weinig zicht gaf op progressieve ontwikkelingen, veel kloosterlingen naar andere levensopties deed uitzien.⁶⁴ Ook stelt ze:

“Het Albertinum was, na het verlies van de eigen theologieopleiding, een problematische mannengemeenschap, waarbinnen behoudende en ook vernieuwende tendensen om de voorrang streden en waarin hoog opgeleide, intellectueel zeer begaafde dominicanen in gesprek moesten met elkaar en met de (verbaal) minder begaafde minderbroeders onder hen. Ieder had recht van spreken, vrijwel niemand had eind jaren 1960 een idee wat hij zelf zou willen. Ideeën, koerswijzigingen buitelden in de daarop volgende jaren over elkaar heen in allerlei groepen, met diverse gespreksleiders”.⁶⁵

In 1986 krijgt Chris er een hartinfarct. Hij vraagt en krijgt toestemming om te verhuizen naar de Javastraat 88, de Gemeenschap van de Dominicanessen van Neerbosch, onder meer vanwege het (Zen-)werk van zuster Monica Keultjes o.p.. Chris onderzoekt daar de mogelijkheden voor een Familia Dominicana Groep, groter dan twee mensen, maar komt er niet uit. Op 3 oktober 1987 keert hij terug naar het Albertinum “waar zich positieve ontwikkelingen voordoen”.⁶⁶ In dat jaar maakt hij ook een reis naar India, waar hij onder andere Bombay en Madras aan doet.

Na het opheffen van het Albertinum in 1996 neemt Chris samen met enkele confraters zijn intrek in het Maria Convent in Berg en Dal. Gelet op zijn slechte gezondheidstoestand verhuist hij in 2014 naar het verzorgingstehuis voor mannelijke religieuzen, het Berchmanianum. Op 17 juli 2015 overlijdt hij daar, in het bijzijn van zijn zus en zwager. In zijn portemonnee zat een gedicht dat de geloofsgeschiedenis van een predikant beschrijft. Ik heb het als bijlage 1 opgenomen.

⁶⁴ Marit Monteiro, *Gods Predikers, Dominicanen in Nederland 1795-2000* (Hilversum: Verloren, 2008)

⁶⁵ Mail van M. Monteiro, 17-05-2016.

⁶⁶ Bidprentje Chris Smoorenburg.

Hoofdstuk 3: Dominicaanse spiritualiteit, meditatie en contemplatie

Chris beschrijft dat de Dominicaanse manier van mediteren op een gegeven moment niet meer voor hem werkte. Hoe ziet die meditatie eruit en wat is de functie ervan?

3.1: Dominicaanse meditatie

De dominicaanse spiritualiteit is tot de jaren '60 autoritair van opzet. Er is sterke beïnvloeding door de Jezuïtische spiritualiteit, die deels op wilskracht berust. Het gaat erom een goed voorbeeld te volgen. Meditaties zijn gevormd rond spiritueel-theologische beschouwingen of Bijbelse verhalen.⁶⁷ Mystiek wordt in de eerste helft van de vorige eeuw zowel door de dominicanen als door andere orden met reserves bekeken. Het Theologisch Woordenboek maakt onder het lemma 'Mystiek' gewag van het gevaar dat de mystieke ervaring niet authentiek is en dat die zich gemakkelijk laat onttrekken aan kerkelijk gezag.⁶⁸ Het meditatief gebed rond tekst of Bijbels beeld bleef dus tot de jaren '60 een belangrijk ingrediënt van de dominicaanse spiritualiteit. In een archiefaantekening omschrijft Chris de meditatie zoals hij die lang bedreef:

“En zo heb ik zelf en vele confraters met mij, jarenlang iedere dag een half uur gemediteerd volgens de eerste methode. U moet zich dat voorstellen; hier in het Albertinum, waar iedere avond in de grote kapel zo'n 70 tot 80 paters en broeders bijeen kwamen om daar een half uur in stilte te mediteren. Het enige geluid dat je zo nu en dan hoorde, was het omslaan van een bladzijde. Er waren zelfs boeken waarin de meditatie van A tot Z was uitgeschreven. Mediteren was dan een kwestie geworden van langzaam en aandachtig lezen. Zo had je bijvoorbeeld het driedelig boek van Hamon... of de delen van Pius Parsch, uitgeschreven meditaties voor iedere dag van het jaar over de liturgie van de dag, en veel later het boek (...) Het Innerlijk leven van Grossouw“.⁶⁹

M. Hamon (1795-1874) was een priester van Saint-Sulpice, een invloedrijke beweging voor de geestelijke verbetering van diocesane priesters en schreef meditaties voor alle dagen van het jaar. Ze zijn verpakt in drie dikke folianten. Om een indruk te krijgen vertaal ik (vrij) de meditatie van Hamon over de verschillende manieren waarop God tot ons spreekt:

⁶⁷ Bron: J. E. A. Ackermans.

⁶⁸ A. Munsters M.S.C. in *Theologisch woordenboek* (Roermond: J.J. Romer en zonen, 1952).

⁶⁹ P.A. Smoorenburg.

“God heeft in zijn oneindige goedheid verschillende kanalen geopend om met zijn boodschap ons hart te bereiken. Hij spreekt tot ons, ten eerste via prediking, via de christelijke leerstoelen of rechtbanken, de voorzienigheid of de sacramenten. Door deze goedheid van God bereikt hij miljoenen mensen over de hele wereld. Ten tweede spreekt hij tot ons via de heilige boeken en alle devotiewerken die we kunnen lezen. Dit lezen heeft duizenden zondaars bekeerd en nog elke dag voedt ze de vroomheid der zielen. Ten derde spreekt hij tot ons door goede gedachten, een vroom bestaan, heilzaam berouw, de verkondigingen. En er is het licht dat zijn genade verspreidt in ons, soms in gebed, tijdens de communie, tijdens een bezoek aan het heilig sacrament; soms ook op de meest onverwachte momenten. Gelukkig zij die die stem horen en genereus genoeg zijn om eraan te gehoorzamen! Ten vierde spreekt hij via de goede voorbeelden die we met onze eigen ogen kunnen zien. Elk goed voorbeeld is een prediking die ons de liefdadigheid, de zachtmoedigheid, het geduld, de toewijding, het respect van de heilige stoel, de trouw en stiptheid van het heilig ambt en de veelzijdigheid van de sacramenten toont. Welke opbrengst leveren ons zovele middelen van redding”?⁷⁰

De meditatie van Pius Parsch worden in het voorwoord bij de vierde druk nadrukkelijk voor kloosterlingen aangeprezen: “Onze religieuzen bidden zoo veel en kunnen mits door een goede gids geleid, zulk een heerlijk leven-met-de-Kerk beleven. Hier is die goede gids!”⁷¹ De augustijn Pius Parsch (1884-1954) stond als publicist aan de wieg van de Frans-Duitse liturgische beweging, die een vernieuwing en verdieping van het verstaan van de kerkelijke liturgie tot doel had.⁷²

Een kort citaat – maar tekenend voor de sfeer die uit de drie kloeke delen met meditatie voor elke dag spreekt – uit de overweging in de eerste Adventsweek: “De schitterende tafelen van het rijk Gods moeten mijn verlangen ontsteken, *adveniat regnum tuum* (Uw koninkrijk kome/PdJ); de aangrijpende boetepreek moet mij tot inkeer brengen. Zoek den Heer, zolang hij te vinden is”.⁷³

Toch is het niet alleen halleluja: “Als het geloof u zwaar valt, leg dan steeds weer de vinger in de wonden van Christus, d.w.z. ontvang de Eucharistie, dan zult gij sterk worden, dan zult gij Christus zien en met Thomas zeggen: mijn Heer en mijn God!”⁷⁴

Ten derde noemt Chris het werk van W. Grossouw (1906-1990), Nederlands rooms-katholiek priester en theoloog. In 1947 werd hij benoemd tot hoogleraar in de exegese van het Nieuwe Testament aan

⁷⁰ M. Hamon, *Méditations à l'usage de clergé et des fidèles, pour tous les jours de l'année* (Librairie Victor Lecoffre, J. Gibalda, éditeur, 1927. Deel 1), pag. 305.

⁷¹ Pius Parsch, *Het jaar des heren*, (Utrecht: wed. J.R. van Rossum, 1941. Deel 1), pag. 8.

⁷² https://de.wikipedia.org/wiki/Liturgische_Bewegung, geraadpleegd op 22-06-2016

⁷³ Pius Parsch, *Het jaar des heren*, (Utrecht: wed. J.R. van Rossum 1941. Deel 2), pag. 62.

⁷⁴ Ibid. Deel 2, pag. 412.

de Katholieke Universiteit; later zou hij nog rector-magnificus worden. Deze auteur toont zich in zijn inleiding al heel wat bescheidener als zijn voorgangers. Hij haalt een Franse jezuïet aan, die meditaties voor alle dagen van het jaar een hopeloos verouderd genre noemt. Grossouw publiceert tóch, “in de wetenschap dat vele mensen elke dag een verplichte meditatie houden en daarbij een soort handleiding nodig hebben”.⁷⁵

Een citaat uit de eerste Adventsweek: “Tot U, heer, heb ik mijn ziel verheven (Ps.24,1). Dit is het grote motief van de eerste adventsweek: het smachtend verlangen naar het heil dat nog ver is. Het verlangen naar God, het heimwee naar het paradijs. De klagende melodie van het ingangslied heft het aan, het offertorium neemt het over, zodra de offerhandeling begint en het blijft bij ons, de hele week door. De kerk slaat aldus aanstonds een grondakkoord aan, grijpend in snaren die diep meetrillen in het gemoed van elke mens”.⁷⁶

Bij Grossouw is ook ruimte voor geloofstwijfel. Zoals bij de overweging rond Lukas 9, 62: “Wie zijn hand aan de ploeg slaat en omziet naar hetgeen achter hem ligt is niet geschikt voor het Koninkrijk Gods”. Het is een overweging uit de vijfde week na Driekoningen: “Wij volgen het licht aarzelend, niet van harte, bij vlagen en tijden. Er loopt geen rechte lijn door ons leven. De voortdurende en volkomen overgave, het hartstochtelijke en verbeterende najagen van de hemelse roeping, het slaafse en toch blijde volgen van het Licht dat ons vooringing en blijft uitnodigen, de consequente en doelbewuste inspanning van het Rijk van God en Christus (en wij wéten toch dat dit de enige zin is van ons leven), dit eigenlijke en volledige ontbreekt. Wij zien maar steeds om als waren wij onzeker”.⁷⁷

3.2: Dominicaanse contemplatie

In de jaren '60 ontstaat meer vrijheid. De gemeenschappelijke meditatie zoals hierboven beschreven wordt rond het Tweede Vaticaans Concilie afgeschaft. Ze verdwijnt uit de dagorde van het Albertinum en wordt individueel door de meesten niet voortgezet. Dominicanen zoeken naar een eigen vorm en herontdekken hun traditie. Stemmen uit het eigen spirituele verleden komen opnieuw tot leven.⁷⁸

De met beelden begeleide *meditatie* maakt plaats voor een meer mystiek geladen *contemplatie*. Schillebeeckx denkt hierin mee. Hij plaatst de Dominicaanse spiritualiteit geheel in het

⁷⁵ W. Grossouw, *Innerlijk leven, overwegingen voor alle dagen van het jaar*, (Utrecht/Antwerpen: uitgeverij Het Spectrum 1957), pag. 7.

⁷⁶ Ibid. pag. 17.

⁷⁷ Ibid. pag. 165.

⁷⁸ Bron: J. E. A. Ackermans.

teken van de Godsverering. Die moet niet met “blakende heiligingsaandrift”⁷⁹ beleden worden. Iemand met een dergelijke prestatielust zal “als eerst-noodzakelijke zelfverzakelijking de verloochening van de menselijke aandrift naar zelfontplooiing worden opgelegd”.⁸⁰ Hiermee neemt hij afstand van de jezuïtische spiritualiteit. Werkelijk door God geraakt worden gaat volgens Schillebeeckx de menselijke vermogens verre te boven. De dominicaan moet een ontvangende houding aannemen en vertrouwen op Gods genade. Schillebeeckx haalt de dominicaanse mysticus Tauler aan, die zegt: “Gij zult vervuld worden van God in de mate waarin gij leegloopt aan u-zelf”.⁸¹ Ascese is dan geen hindernissen stellen aan Gods genadewerking, overgave. De dominicaan moet zich laten raken door God, “juist omdat het geestelijk leven een onderneming van God is, die zelf het initiatief neemt. (...) Het mysterie van God is zijn almachtige goedheid, waarmee Hij zich persoonlijk inzet om ons leven tot een schone voleinding te brengen(...). Een dominicaan dankt God om Gods God-zijn zelf, meer nog dan voor Gods gaven aan ons”.⁸² Pater Michael Hensen o.p. heeft dezelfde visie als Schillebeeckx op de dominicaanse spiritualiteit.⁸³ Die is in de kern: God laten werken in ons leven. Hij waarschuwt voor holle frasen in het voorgeschreven gebed.⁸⁴ Hensen noemt ook een periode van duisternis, waarin de biddende niet het gevoel heeft gehoord te worden. “Wie in deze periode van onmacht trouw blijft, zijn zuiverheid van hart blijft bewaren en de last van het gebed blijft dragen in de nacht van het geloof, mag verwachten dat zijn gebed bij alle duisternis steeds wint aan intensiteit”.⁸⁵ De biddende komt tot ontlediging en daarmee in contemplatie tot verbondenheid met God.

Chris refereert in aantekeningen aan de langzaam groeiende populariteit van ‘stille’ mystici zoals de dominicanen Eckhart von Hochheim, bekend als Meester Eckhart, Johannes Tauler en Johannes van het Kruis. Van alle drie zijn boeken in zijn nalatenschap terug te vinden. Hij heeft ze uitvoerig bestudeerd.⁸⁶ Ze zijn tot de jaren ’60 zeker geen gemeengoed in het Albertinum, maar worden tot een zijstroom gerekend van de neoscholastiek. Er zijn confraters die Chris er fijntjes op wijzen dat Eckhart tegen het einde van zijn leven een veroordeling wegens ketterij boven het hoofd hing.⁸⁷ Voor Chris’ ontwikkeling richting zenmeditatie zijn ze evenwel van groot belang.

⁷⁹ E. Schillebeeckx, *Dominicaanse Spiritualiteit* (Nijmegen: speciaal nummer van Biekorf, opgedragen aan het studentaat “in spe meliorum dierum”, 1950), pag. 15.

⁸⁰ Ibid. pag. 15.

⁸¹ Ibid. pag. 17.

⁸² Ibid. pag. 17.

⁸³ M. Hensen o.p. *Dominicaans leven in de wereld, de dominicaanse derde orde gemeenschap leefregel en spiritualiteit*, 1956.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Bron: Leon Claessen.

⁸⁷ Dat vertelde Chris aan schrijver dezes.

De gemeenschappelijke noemer van het genoemde drietal is een negatieve theologie: God is een oneindig geheim, dat onze begrippen en denken te boven gaat. “Ich wil gotes geswîgen”, citeert vertaler C.O. Jellema, Eckhart (1260-1328), in het Middelhoogduits (de voertaal van Eckharts’ tijd) in het nawoord bij diens Preken en traktaten. God onttrekt zich aan elk voorstellingsvermogen omdat Hij het absoluut onderscheidloze, in feite ondenkbare Ene is. In die leegte waaraan de biddende mens zich overgeeft, ontstaat ruimte voor een zich kenbaar makende God, geheel overeenkomstig het Dominicaans gedachtengoed. In al zijn preken en traktaten hamert Eckhart op dit leegmaken. De preken starten elk met een Bijbeltekst, maar monden telkens weer uit in de oproep tot leegmaken. Een citaat:

“Nu moeten jullie aandachtig en ernstig opletten! Ik heb het vaak gezegd, en ook de grote leermeesters zeggen het, dat de mens zo leeg van alle dingen en werken moet zijn, zowel innerlijk als uiterlijk, dat hij een eigen plaats voor God zou kunnen zijn waarin God zou kunnen werken. Nu zeggen we iets anders. Doet het geval zich voor dat de mens leeg is van alle schepselen en van God en van zichzelf, maar is het nog zo dat God een plaats in hem vindt om te werken, dan zeggen we: zolang dat bij iemand het geval is, is hij niet arm in de uiterste armoede. Want in Zijn werken is het niet Gods bedoeling dat de mens een plaats in zich heeft waarin Hij zou kunnen werken; want armoede van geest betekent dat hij zo leeg is van God en al Zijn werken, dat God, wil Hij in de ziel werken, zelf de plaats is waarin Hij werken wil- en dat doet Hij graag. Want God vindt zo een mens arm, dan werkt God Zijn eigen werk, en die mens ondergaat God in zich, en God is een eigen plaats van Zijn werken doordat Hij in zichzelf werkende is. En hier, in die armoede verwerft de mens het eeuwige zijn dat hij geweest is en dat hij nu is en dat hij altijd zal blijven zijn”.⁸⁸

De dominicaanse predikheer Eckhart preekt veel en verwerft daarmee grote faam. Hij wordt onder andere vicaris-generaal van zijn orde, met standplaats Straatsburg. Vanuit de hoofdstad van de Elzas is hij verantwoordelijk voor de zielzorg van 65 zusterkloosters in Zuid-Duitsland en een aantal begijnenconventen in Straatsburg. De begijnen hebben hun eigen opvatting over mystieke eenwording met God en als er maatregelen tegen hen dreigen, neemt Eckhart het voor hen op. Dat wordt hem niet in dank afgenomen en hij wordt overgeplaatst van Straatsburg naar Keulen, waar hij de leiding krijgt over het dominicaner Studium Generale. Eervol, maar hij wordt aangeklaagd wegens

⁸⁸ Meister Eckhart, *Over God wil ik zwijgen*, (Groningen, historische uitgeverij, 2010), pag. 13.

ketterij, door leden van zijn eigen orde. Nog voor het tot een definitieve veroordeling komt, overlijdt hij.⁸⁹

Johannes Tauler (1300-1361) volgt aan dit Studium Generale zijn opleiding en krijgt waarschijnlijk les van Eckhart. Ook voor Tauler zijn prediking en zielszorg belangrijk. Van hem zijn 80 preken bewaard gebleven. Dankzij Gods genade is volgens Tauler een één worden met God mogelijk. Het is voor hem onomstotelijk dat God naar de mensen reikt. Die eenwording voltrekt zich bij Tauler in het innerlijk van de mens. Na lange inspanning en lijden vindt de Godsgeboorte in de mens plaats. “Wat namelijk ontvangen zal, moet leeg, vrij en hol zijn en zal geheel door God vervuld worden”.⁹⁰ Ook schrijft hij:

“Van de armoede Gods. Armoede is gelijkheid aan God. Wat is God? God is het Wezen, afgescheiden van alle creaturen: een vrij vermogen, een helder werken. Alzo is armoede in de eerste plaats een afgescheiden zijn van alle creaturen. Wat is afgescheiden? Hetgeen aan niets hecht. Armoede hecht aan niets en niets hecht aan haar”.⁹¹

De derde mysticus die Chris noemt is Johannes van het Kruis(1542-1591). Van hem heeft hij de volledige werken. Die zijn goed gelezen, getuige de vele briefjes met aantekeningen in het boek. Johannes van het Kruis is Spanjaard en karmeliet. Al snel gebrand op vernieuwing van de orde; daartoe aangemoedigd door Theresia van Avila. Daar zijn zijn conservatieve confraters niet van gediend en hij verdwijnt voor een half jaar op water en brood in de kloosterkerk van Toledo. Hier dicht hij het Geestelijk Hooglied, dat meteen als een samenvatting van zijn geestelijke leer geldt. “Het beste is waarschijnlijk dit werk te lezen zoals hij, naar het zeggen van een getuige, het grotendeels geschreven heeft: geknield”, vermeldt de inleiding.⁹² Waar de dominicanen een onderscheid maken tussen meditatie en contemplatie, rept Johannes van het Kruis van een driedeling, te weten meditatie als de benadering van Christus door zijn leven te overpeinzen, contemplatie als het mededoorleven van Christus’ mysteries (Voor de menswording en de schepping) en vereniging tenslotte als het ervaren van de Drievuldigheid in Christus.⁹³ Het Geestelijk Hooglied is een gedicht met commentaar van de dichter zelf, in casu Johannes van het Kruis. Een voorbeeld:

Strofe 26

In d’innerlijkste kelder

⁸⁹ J. Goedegebuure en O. de Jong (Ed.) *Eckhart nu, tien visies op meester Eckhart* (Amsterdam: uitgeverij Augustus, 2010).

⁹⁰ J. Tauler, Ed. Louise Gnädinger, *Gotteserfahrung und Weg in die Welt* (Olten: Walter-Verlag AG, 1983), pag. achterflap, vertaling PdJ.

⁹¹ L. Hartog-Mevies, de, *Gedachten uit Tauler* (Amersfoort: P.D.Z. Veen, 1908).

⁹² J. van het Kruis, *Volledige werken*(Hilversum, Antwerpen: Uitgeverij Paul Brandt N.V., 1963), pag. 261)

⁹³ Ibid. pag. 266.

*Dronk ik van mijn beminde, en bij 't heengaan,
Door gans de wijde vlakte,
Wist ik van niets meer
En liet mijn kudde lopen, die 'k eerst hoedde.*

Verklaring

In deze strofe verhaalt de ziel de soevereine gunst die God haar bewees door haar binnen te voeren in het binnenste van zijn liefde, dit is in de vereniging ofwel de omvorming door God. Zij spreekt over twee uitwerkselen, die zij daardoor verkreeg: het vergeten van en het vervreemd-raken aan alles wat deze wereld is; daarnaast het verstorven-zijn van al haar neigingen en verlangens.⁹⁴

Vervolgens legt de dichter alle strofen een voor een uit. Aan het eind van zijn leven krijgt Johannes van het Kruis, net als Eckhart, te maken met opposenten. In 1591 zijn al zijn bestuursfuncties hem ontnomen en aan het eind van dat jaar sterft hij in het afgelegen karmelietenklooster La Penuela. Achterin het verzameld werk van Johannes van het Kruis tref ik een handgeschreven gedicht. Het is niet duidelijk of het door Chris is overgeschreven of dat hij het van iemand kreeg. Het is een indringend gedicht, dat veel zegt over de mystiek van Johannes van het Kruis én over de indruk die het maakte op degene die het over schreef. Ik heb het opgenomen als bijlage 2.

Over Johannes van het Kruis schrijft Chris –precies passend in de dominicaanse opvatting erover: “Voor hem is (...)mediteren met woorden duidelijk een overgangsstadium. Iets wat je een tijdlang kunt doen, maar dan op een gegeven moment achter je moet laten”. Dat doet Chris dan ook. Hij kiest voor zen.

⁹⁴ Ibid. pag. 414.

Hoofdstuk 4: Het zenboeddhisme van Chris Smoorenburg

Het zenboeddhisme wordt gezien als een loot aan de stam van het boeddhisme. Het boeddhisme is de leer zoals Siddhattha Gotama, de latere boeddha (563-483 voor Christus)⁹⁵ verkondigd zou hebben. Zeker weten doen we dat niet, omdat zijn leer pas ver na zijn dood werd opgeschreven. Kern is dat Boeddha het leven als lijden (dukkha; imperfectie, leed, niets is blijvend)⁹⁶ onderkent en dat daar een einde aan kan komen door de menselijke levensdorst te laten voor wat die is. Praktisch gezien kan de mens boeddha benaderen door het volgen van een achtvoudig – deugdelijk – pad. Het boeddhisme waaiert vanuit India uit naar de buurlanden. Tijdens die uitwaaiing naar China en Japan ontstaat het Chinese ch'an en Japanse zenboeddhisme. Bij zen gaat het niet om dikke boeken lezen, maar om – plotseling – inzicht in de ware aard van het bestaan. Bekend is het verhaal van de boeddha die in plaats van een lezing te houden een bloem op houdt, waarna een monnik spontaan verlicht raakt. Koans, onlogische verhalen, kunnen helpen dat inzicht (verlichting, het verwerven van de boeddhanatuur) te verwerven. Hetzelfde geldt voor meditatie. De Soto-school binnen het zenboeddhisme ziet juiste meditatie zelfs als de perfecte uitdrukking van die boeddhanatuur. Het zenboeddhisme kreeg vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw vaste voet aan West-Europese en Amerikaanse grond.

4.1: De stap naar zen

Dominicaan Chris Smoorenburg maakte in 1968 de stap richting zen, zonder daarbij zijn eigen Dominicaanse wortels te veronachtzamen. Hoe het kwam dat hij er open voor stond, is hierboven beschreven. Maar er is ook een kerkelijke kant van de zaak. Het is opmerkelijk dat de orde der dominicanen toestond dat zen-boeddhistische meditatie binnen de kloostermuren van het Albertinum gegeven mochten worden. Aan deze openheid en toegeeflijkheid ging echter een lange weg vooraf.⁹⁷

Allereerst past Chris' stap naar zen in de lange ontwikkeling die het denken over het boeddhisme in Nederland doormaakte. Boeddha verscheen in de Lage Landen bij de zee niet pas in de jaren zestig van de 20ste eeuw. Al in de nadagen van de Franse revolutie waren Nederlanders,

⁹⁵ H. W. Schumann, *De historische Boeddha*, (Amsterdam: Ashoka, 1998).

⁹⁶ P. van der Velde, *De oude Boeddha in een nieuwe wereld*, (Nijmegen: uitgeverij Vantilt, 2016).

⁹⁷ M. Poorthuis en Th. Salemink, *Lotus in de lage landen* (Almere: Uitgeverij Parthenon, 2009).

onder invloed van de Romantiek, op zoek naar hun wortels in het Sanskriet.⁹⁸ Voor zover de auteurs van *Lotus in de lage landen* kunnen nagaan, was de doopsgezinde Friese predikant Joast Hiddes Halbertsma (1789-1869) de eerste die in Nederland – kritisch- publiceerde over het boeddhisme. Het brahmanisme is volgens hem vergelijkbaar met het pausdom, waarin eenzelfde radicaal onderscheid gemaakt wordt tussen geestelijke en leek.⁹⁹ De brahmanen verheerlijkten bovendien ‘de ellendigste afgoden’.¹⁰⁰ Een vergelijking tussen Christus en Boeddha noemt hij een vergelijking tussen gewijde en ongewijde zaken. Toch is de boeddha volgens Halbertsma wel degene die “zes eeuwen eerder dan Christus”¹⁰¹ een stevige aanval op het priesterschap inzette.¹⁰² Tussen de relikwie-verering en symboliek van boeddhisme en christendom ziet hij overeenkomsten.

De identificatie van het oosters denken met monisme is volgens de auteurs van *Lotus in de lage landen* vanaf het midden van de 19de eeuw tot heden een onderstroom in de beeldvorming van het oosters denken in Nederland. Spinoza, als exponent van het pantheïsme, wordt in dit verband genoemd. De zorg voor de dieren, voor de vogels en vooral voor de mens in zijn lijden delen de franciscanen met het boeddhisme.¹⁰³ Toch is tot 1880 de interesse voor het boeddhisme als levensbeschouwing die men zich eigen kon maken, nog een zeldzaamheid.¹⁰⁴ Tussen 1890 en 1940 komen in Nederland stromingen als de theosofische beweging op. Frederik van Eden wordt als voortrekker genoemd. Maar ook vallen namen als Johan Andreas Dèr Mouw en Couperus. Schilders, zoals Jan Toorop en Mondriaan, interesseren zich voor oosterse godsdiensten. De Indiase filosoof en voor vele goeroe, Krisnamurti, aanvankelijk beschermeling van de Theosofen, bezoekt Nederland.

In protestants theologische kringen word het als mystiek en monistisch geziene boeddhisme kritisch tegemoet getreden. Mystiek peilt het lijden zonder de koppeling met schuld te leggen, aldus de hervormde predikant dr. Hendrik Marius van Nes (1862-1946). De katholieke kerk zou mystiek als een vijand moeten zien omdat het op zaligheid buiten de kerk om wijst, meent hij.¹⁰⁵ De hervormde predikant Willem Jan Aalders (1870-1945) handhaaft de gescheidenheid tussen God en mens, zoals vervat in het theïsme. Hij valt daarmee de filosoof en psycholoog Gerard Heymans aan, die alles opgenomen ziet in het bewustzijn. Hoogleraar te Utrecht Hugo Visscher (1864-1947) wijst op het belang van het Woord dat vlees werd en de Goddelijke drie eenheid, voor hem essentieel in het christendom.¹⁰⁶ De protestante houding ten opzicht van het boeddhisme is over de hele linie kritisch.

⁹⁸ Ibid. pag. 9.

⁹⁹ Ibid. pag. 23.

¹⁰⁰ Ibid. pag. 22.

¹⁰¹ Ibid. pag. 23.

¹⁰² Dit wordt bestreden door de Leidse docent Abraham Kuenen.

¹⁰³ Marcel Poorthuis en Theo Salemink, *Lotus in de lage landen* (Almere: Uitgeverij Parthenon, 2009), pag. 43

¹⁰⁴ Ibid pag. 60.

¹⁰⁵ Ibid. pag. 118.

¹⁰⁶ Ibid. Pag. 133.

Missie en zending brachten menig uitgezonden missionaris of zendeling met het boeddhisme in contact. De kritiek op het boeddhisme is vanuit katholieke hoek niet van de lucht. Het verschijnt als angstaanjagende religie; een missionaris in Tibet zou omgebracht zijn omdat hij een ander geloof verspreidde. Enkel het katholieke geloof wordt als ware, liefdevolle en pacifistische religie voorgesteld.¹⁰⁷ De theosofen zouden niets anders doen dan een oude heidense godsdienst, het boeddhisme voorop, verspreiden.¹⁰⁸ Missionaris M. Timmers is ervan overtuigd dat de eenvoud en de diepzinnigheid van het boeddhisme een westerse creatie is, die niet terug gevonden kan worden in de bronnen zelf.¹⁰⁹

Het christendom wordt tot ver in de jaren twintig van de vorige eeuw gezien als de ware godsdienst. Met name de protestantse stemmen zijn helder. Het heeft God behaagd om Zich volledig en beslissend te openbaren in Christus; bekeer je, geloof en aanbid, meldt hoogleraar godsdienstgeschiedenis en godsdienstfenomenen Hendrik Kraemer (1880-1965).¹¹⁰ Hij erkent wel een diepe vreugde als kenmerk van het amidaboeddhisme.¹¹¹

De kritiek luwt in de tussenoorlogse jaren. Dan verschijnen er wetenschappelijke studies die op de verwantschap tussen boeddhisme en christendom wijzen. Onder invloed daarvan verdwijnen na 1945 de traditionele denkpatronen uit zending en missie enigszins. De suprematie van het christendom blijft prominent in het denken.¹¹² Het religieuze landschap verandert toch snel. De verzuiling langs de lijnen van het geloof verdwijnen uit de Nederlandse samenleving. Gezag van kerk en staat worden betwist. Kerken lopen leeg en mensen zoeken nieuwe vormen van spiritualiteit. Zowel in protestantse als katholieke kringen ontstaat waardering voor de religieuze betekenis van niet-christelijke godsdiensten, al blijft in veel overtuigingen het christendom als de uiteindelijke vervulling van Gods openbaring geprezen.¹¹³ De theoloog Karl Barth onderscheidt geloof en religie waarbij religies niet Gods openbaring zijn, maar slechts mensenwerk. Hij relativeert religie dus.¹¹⁴ De Nijmegenaar – wellicht niet onbelangrijk om dat nu te onderstrepen omdat Nijmegen Chris' habitat was- Han Fortmann stelt dat het katholieke denken door de ontmoeting met het Oosten een krachtige hervorming moet ondergaan.¹¹⁵

Terugblikkend constateren de auteurs van *Lotus in de Lage landen* dat het beeld van het boeddhisme bij de protestanten vooral wordt gebruikt om de eigen identiteit te profileren terwijl de

¹⁰⁷ Ibid. pag. 201.

¹⁰⁸ Ibid pag. 203.

¹⁰⁹ Ibid. pag. 204.

¹¹⁰ Ibid. pag. 235.

¹¹¹ Ibid. pag. 237.

¹¹² Ibid. pag. 248.

¹¹³ Ibid. pag. 296.

¹¹⁴ Ibid. pag. 298.

¹¹⁵ Ibid. pag. 308.

katholieke theologen in de jaren zestig voorzichtig tot een positieve beeldvorming van het boeddhisme neigen.¹¹⁶

Hoogleraar boeddhistische filosofie in dialoog met andere levensbeschouwelijke tradities André van den Braak begint in zijn artikel naar aanleiding van het overlijden van Chris meteen met de notitie *Nostra Aestate* (in onze tijd), een verklaring van het Tweede Vaticaanse Concilie (11 oktober 1962 tot 8 december 1965) over de verhouding van het christendom tot niet-christelijke godsdiensten, met daarin de centrale stelling dat de katholieke kerk niets afwijst wat er aan waars en heilig is in deze godsdiensten. Over het boeddhisme had *Nostra Aestate* te zeggen: “In het boeddhisme erkent men overeenkomstig de verschillende richtingen van de volstreekte ontoereikendheid van deze veranderlijke wereld en leert men de mensen een weg om met toewijding en vertrouwen de toestand van volmaakte bevrijding te kunnen bereiken ofwel om tot de hoogste verlichting te kunnen geraken, hetzij door eigen inspanning, hetzij door hulp van boven”.¹¹⁷ Deze formulering bood, zo schrijft van den Braak, veel mogelijkheden voor katholieken om elementen van het boeddhisme te exploreren.¹¹⁸ Lasalle ging hem in die mening voor: “Zencursussen (...) zijn pas na het concilie mogelijk geworden”.¹¹⁹

4.2: Christendom en zen

Chris schuwt het niet om in zijn inleidingen voor aspirant zenbeoefenaars God en christendom te noemen. Er is zelfs een voordracht van hem die expliciet zen en christendom als thema heeft. Christendom noemt Chris daarin de godsdienst van het woord; zen schetst hij als louter ervaring, “zen is leegte”. Christendom gaat over een persoonlijke verhouding tot God, over openbaring als genade en de boodschap van Christus. Hij geeft de zenleerlingen, die veelal een Christelijke achtergrond hebben, gelijk als ze schrikken van het in eerste instantie onpersoonlijke karakter van zen, het woordloze en de leegte. Hij stelt de vraag of het christendom niet te antropomorf, te intellectualistisch geworden is. “Het woord Gods werd ons zo snel opgedrongen dat we nauwelijks tijd hadden om ons bewust te worden van de ervaring die er achter lag”. (...) Als het woord te vlug komt, ontnemt het ons het vermogen te ervaren”. Het woord kan wel degelijk ondersteunen om ten volle te ervaren, geeft hij het christendom toch mee. Chris weet waar hij het over heeft. Lang was, zoals hierboven beschreven, de meditatie rond woord en beeld dagelijkse kost voor hem.

4.3: Wegbereiders

¹¹⁶ Ibid. pag. 316.

¹¹⁷ *Nostra Aestate*, paragraaf 2.

¹¹⁸ <http://www.nieuwwij.nl/katholieke-zen-in-memoriam-chris-smoorenburg/> geraadpleegd op 09-03-2016.

¹¹⁹ H. M. Enomiya-Lasalle, *Zen en Christendom*, (Nijmegen: Gottmers uitgeefbedrijf, 1974), pag. 9.

West-Europa kent vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw slechts een handjevol wegbereiders van het zenboeddhisme. Karlfried Graf von Dürkheim en pater Enomyo Lasalle SJ (1898-1990) horen daar zeker bij. Het zijn een Duitse diplomaat en een missionaris die elk in hun vakgebied werkzaam zijn geweest in Japan. Chris ontmoet beide mannen persoonlijk. In 1973 bezoekt hij een zentraining van Dürkheim in Todtmoos-Rutte en in 1974 is hij te gast in de abdij van Zundert waar Lasalle een sesshin houdt. Van beide bezoeken houdt Chris aantekeningen bij.

Dürkheim stelt volgens die aantekeningen op de eerste dag de vraag naar de oorzaak van het menselijk lijden. Er moet een weg gevonden worden waarop het lijden overwonnen kan worden. Er is verandering nodig en stilte kan helpen die verandering niet in de weg te staan. Dürkheim geeft meteen een voorzet richting hara, het dragende midden van de mens, waarover hij een spraakmakend boek met die titel schreef. Dürkheim omschrijft hara in dat boek als “het bezit van die alomvattende gesteldheid van de mens, die het hem mogelijk maakt zich open te stellen voor de krachten en de eenheid van het *oorspronkelijke leven* en hiervan dan tevens te getuigen door beheersing, zingeving en ontplooiing van zijn leven”.¹²⁰

Chris noteert uit de mond van Dürkheim: “Zen is onmiddellijk op het centrum gericht, op het wezen dat in en door ons heen manifest moet worden”. De volgende dag gaat een medewerker van Dürkheim, Jacques Castermane, uitgebreid in op het hara, het krachtcentrum dat zich in ieder mens iets onder de navel zou bevinden. De cursisten doen tal van lichamelijke oefeningen om die centrale kracht te ervaren. Vervolgens komen ook ademhaling en lotushouding aan bod. Ze helpen om ‘het eigene’ in de mens aan te spreken. Chris accentueert in zijn aantekeningen: “Als het eigene niet in de mens wordt toegelaten, dan wordt hij ziek. Wanneer hij dat merkt dan moet hij een meester zoeken. De meester vinden we in onszelf”.

Dürkheim spreekt van “het grote leven” dat de mens kan ervaren, waarna de angst voor de dood verdwijnt. Hij spreekt van een “leise berührung des Seins”, noteert Chris. De volgende dag is er weer uitgebreid tijd voor oefeningen onder leiding van Castermane. Chris legt ze vast in tekeningetjes. “De toon van het zijn is altijd aanwezig”, noteert Chris. “Zijn wij zo aanwezig om deze toon te horen?(...) Pas als we hierdoor beroerd zijn, kan men de bijbel gaan lezen”, schrijft hij met drie uitroepetekens er achter. Verder tekent hij op: “Verfassung des Menschen ist das alles ausgeschaltet wird, was dem Weg nach innen oder ausen entgegen steht”. En: “Het gaat erom het Andere in ons gestalte te geven!!” Tot slot noteert hij: “Keine Übung der Welt kann die Gnade erfahrung herbeizwingen. Was aber die Übung vermag, ist die Bedingungen vermehren, unter denen die uns und allen Dingen innewohnende Transzendenz, das heisst Christus, das Wort, ins Bewusstsein treten kann”.

¹²⁰ K. Graf von Dürkheim, *Hara, het dragende midden van de mens*. (Deventer: Ankh-Hermes, 1985), pag. 14.

Kort en goed onderscheidt Dürkheim een “klein ik”, dat op de wereld gericht is en een transcendent wezen, waarmee we ervaren onderdeel te zijn van het goddelijk Zijn. Meditatie helpt dit goddelijk Zijn te ervaren. In Chris boekenkast staan bijna alle werken van Dürkheim.

Het jaar erop is Chris te gast bij Lassalle. Ook hier uitleg over de zithouding en aandacht voor de ademhaling. “Za-zen ist Erleuchtung”, noteert Chris. En: “De meester moet iemand zijn voor wie ik mij kan openen. (...) Het belangrijkste in zen is Zanmai- verzonkenheid. (...) Tijd wordt tijdloos. (...) Door verlichting weet men niet meer dan voorheen. (...) De mens leeft in zeer nauwe betrekking tot de schepper”. Lassalle onderscheidt kleine en grote verlichting. Waarbij de kleine verlichting te vergelijken is met het besef dat ons bewustzijn een scherm is waarop kleurenplaatjes ons leven geprojecteerd wordt. Wat de grote verlichting inhoudt, melden de aantekeningen niet. Ook dit aantekeningenboekje staat vol met lichamelijke oefeningen.

4.4: Meditatie instructie

Gedurende ruim 25 jaar geeft Chris talloze meditatielessen. In Nijmegen, bij het PMV en het Han Fortmann Centrum en zengroep Oshida, maar ook in het land is hij een graag geziene gast. Zijn archief noemt onder andere Venlo, Amsterdam, De Tiltenberg in Vogelenzang. Die lessen bestaan hoofdzakelijk uit meditatie instructie.

In een evaluatie van de lessen die hij in 1980 en 1981 geeft omschrijft hij de bedoeling van zijn lessen als “een allereerste aanzet tot de beoefening van za-zen, waarbij het accent vooral ligt op de praktijk van de meditatie en minder op de levensbeschouwelijke”. Mensen doen volgens de evaluatie vanwege “vaag religieus tot uitgesproken christelijk motief” mee. In de evaluatie geeft Chris vervolgens aan dat sommige Japanners fel gekant zijn tegen het doorgeven van zen trainingen in het westen omdat de westerlingen niet in de Japanse traditie staan, die voor hen zeer heilig is. Hij stelt voor de cursus aan te gaan bieden als “meditatie in de stijl van zen”.

Zijn lesboek volgt trouw de lessen die hij optekende bij Dürkheim en Lassalle. Hoe de meditatiehouding aannemen, aandacht voor de ademhaling, lichaamsbewustzijn, hara, energiecirculatie. Hij somt in de lesklapper eigentijdse westerse motieven op om aan zenmeditatie te gaan doen: zin van het leven ontdekken, rust in de drukte van het bestaan vinden, gezond leven, opgewassen zijn tegen de eisen van de moderne maatschappij, natuurlijke eenvoud, vrede hebben met jezelf en je omgeving. “Ieder motief kan het begin zijn van de zenweg”. Het levert op: levensvreugde, alertheid, harmoniemildheid, juiste actie en contact met de bron van het leven. Chris ontdekt de Japanse zenleraar Dogen (1200-1253) en betreft die in de overwegingen voorafgaand aan de praktische meditatie instructie. Zo citeert hij Dogen: “Zazen is totale inzet van lichaam en geest. En deze inspanning zelf is verlichting”.

4.5: Voordrachten

Meestal is er aan het begin van de meditatielessen ook ruimte voor een voordracht door Chris over zen. Een aantal van die voordrachten zijn – zowel handgeschreven als keurig getypt in de lesmap- in zijn archief terug te vinden. Zen wordt daarin door hem gedefinieerd als de directe overdracht van hart tot hart, buiten alle woorden om. De overdracht betreft dan “de religieuze ervaring, die niet bestaat vanuit theorieën, maar wel door direct naar het mysterie toe te gaan”. Hij refereert aan de – hierboven al aangehaalde- legende van de boeddha die een bloem ophoudt als hem naar zijn leer gevraagd wordt. “En zo’n bloem is ’n mysterie, het is een stuk van het eeuwige mysterie van het bestaan, waar wij allen deel van uit maken”. Veel beginners in zen slaan duchtig aan het lezen om meer over het geheim van zen te weten te komen, meldt Chris in zijn aantekeningen. “Niet erg”, vindt hij, “als zij naast het lezen maar trouw zijn aan de meditatie”. Zen geeft zijn geheimen niet prijs door te lezen, maar wel door het zitten. Zodanig “dat het kussen uiteindelijk het beste boek is”.

4.6: Waarom meditatie?

Waarom meditatie, is een thema dat Chris ook aansnijdt in een van zijn inleidingen. Hij geeft meteen in de volgende zin antwoord: meditatie hoort bij het leven, zoals inademen hoort bij uitademen en slapen hoort bij waken. In het kind dat speelt zit een meditatief element en hetzelfde geldt voor de overweldiging die een volwassene treft door het aanschouwen van een landschap. Dat zijn spontane vormen van meditatie. Maar mensen kunnen er ook behoefte aan krijgen. Dat gebeurde in de jaren zestig en Chris memoreert dat de behoefte alleen maar gegroeid is in de loop der jaren. Chris noemt het opvallend dat veel deelnemers aan de meditatiecursussen zich niet meer thuis voelen in de kerk. Men zoekt de directe ervaring en niet het praten over God, zoals dat vanaf de kansel gebeurt. Chris haalt pater Paul Mommaers SJ aan, kenner van de westerse mystiek, die beweert:

“In de kerken van nu heerst een grote religieuze armoede. De teruggang van de religieuze ervaring wordt in het Christelijke leven een teken aan de wand. De ernstige klacht van de gelovigen is, dat zij van genade en verlossing van God niets voelen. De gave Gods, die in geloof aanvaard wordt, blijkt zich niet tastbaar te realiseren en helemaal buiten het domein van het constateerbare te vallen. De bron van levend water zit niet alleen erg diep, zij blijft zo hopeloos verborgen, dat het praktisch onmogelijk wordt om zich werkelijk rijk, laat staan gelukkig te voelen”.

“Mensen zijn”, zo vat Chris samen, “vervreemd van hun religieuze dimensie, hun vitale basis”. Dit is ook koren op de molen voor Han Fortmann. Onze zintuigen zijn verstopt. Chris citeert Fortmann:

“Het evangelie suggereert dat ook, als het zegt dat de zuiveren van hart God zullen zien (Mt. 5,8). En ook zegt het: Als uw oog helder is – er staat letterlijk: als uw oog enkelvoudig, onverdeeld is, dan zal heel uw lichaam verlicht zijn (Mt. 6-22)”. Chris besluit deze citaten met: “Als we ons dan de vraag stellen, waarom meditatie, dan is het juist hierom, om te komen tot die zuiverheid van hart, een zuivere waarneming van de realiteit, ook van ons lichaam, om daardoor weer voeling te krijgen met de religieuze dimensie”. (...) “Zo bezien is meditatie niet iets specifiek boeddhistisch of christelijk, maar algemeen menselijk”. (...) “Voor de boeddhist is het een weg om tot nirvana te komen, voor de christen een weg om tot een ontmoeting met god te komen. (...) God als een dynamisch gebeuren, een stroom die jou weer terugvoert de wereld in. *Meditatie en dagelijks leven gaan altijd samen*”.¹²¹ Hij onderwijst het de mensen in zijn omgeving en leeft het voor.¹²² Chris haalt in dit verband een toespraak Dürkheim aan. “Wanneer mediteert u, werd hem door een Japanner gevraagd. ‘s Morgens en ‘s avonds een half uur, antwoordde hij. “Oh,” zei de zenmeester, “zolang je hele dag er nog niet van doortrokken is, heb je er nog niets van begrepen”. Chris zegt in deze inleiding verder over mediteren:

“Mediteren is dus niet louter inkeren in jezelf, navelstaren zoals het wel eens misprijzend genoemd wordt, maar een jezelf open stellen voor de Geest van God. De geest die altijd werkzaam is, dynamisch, die mensen omvormt. Als je mediteert, en daaraan trouw blijft, kom je onherroepelijk in een proces van verandering, van transformatie, laat je je herscheppen door een God die liefde is, en kom je in een stroom van Hem uit de wereld in. Er ontstaat een wisselwerking tussen de inkeer, het ‘zitten in meditatie’ en het dagelijks leven. (...) langzaam verdwijnt de scheiding tussen sacraal en profaan”.

4.7: Hoe doen we za-zen?

Hoe doen we za-zen, is een ander vast thema van Chris’ inleidingen tot de meditatie. Het lichaam speelt wat hem betreft een grote rol. Hij vertelt in één van zijn inleidingen: “Toen Lasalle deze meditatie wilde leren ging hij naar een zenmeester met de vraag: zou ik dit kunnen leren? De meester antwoordde: als je een lichaam hebt kan dat”. Chris laat verschillende christelijke teksten passeren waarin het lichaam een belangrijke rol speelt. “Heel duidelijk zien we dat bij de sacramenten: doopsel, eucharistie, zalving, huwelijk. Het lichaam is de ontmoetingsplaats van God en de mens. Hier is sprake van het lichaam dat je *bent*”, haalt hij Fortmann aan. Het lichaam maakt deel uit van een voortdurende stroom van leven. De Duitse oriëntalist en Germanist Carl Albrecht (1859–1929), heeft er een speciale term voor, schrijft Chris: “Transparant worden voor het transcendente.

¹²¹ Cursivering Chris Smoorenburg.

¹²² Dit melden mensen die regelmatig in Chris’ omgeving vertoefden.

Lichaamsbewustwording speelt dan ook een grote rol in de meditatie". Chris ontvouwt na dit voorwerk de uitleg voor de lotuszit die het meest geschikt is voor de zenmeditatie: benen gekruist, rug recht, hoofd recht op de wervelkolom, de ogen geloken om niet te gaan dagdromen. Een volgende stap is het volgen van het ademen. Tot slot van de inleiding noemt Chris de mentale houding. Dat moet er een zijn van totale overgave waarbij we de gedachten tot rust brengen en komen tot niet-denken. "Dit niet-denken is geen afwezigheid van de geest, een voortsuffen, maar het tegendeel ervan. Het is de meest heldere toestand van het bewustzijn. (...) *De mentale houding is het meest wezenlijke van de meditatie. (...) Aanwezig zijn in het hier en nu*".¹²³

Over dat hier-en-nu citeert hij even verder Martin Buber, die tot het inzicht komt:

"Van toen af heb ik dát religieuze dat alleen maar uitzonderling is, apartheid, extase, opgegeven. Of liever het heeft mij opgegeven. Ik heb alleen nog maar het alledaagse leven. (...) De eeuwigheid opent zich in dit geleefde uur. Het is zeer moeilijk met deze altijd nieuwe Aanwezigheid te leven. Want wat zij van mij vraagt, ervaar ik niet eerder dan op het eigenste moment. Ik kan er niet op vooruit grijpen. Wat mij nu op dit ogenblik overkomt, is niet te voorzien: het is een woord van Hem, een woord dat in geen woordenboek ter wereld staat, een woord dat *nu* onder woorden gebracht wordt en wat het van mij vraagt is een antwoord, mijn geleefde antwoord daarop. Mijn verantwoordelijkheid dragen zoveel als ik kan op dit moment. En hoe intenser ik in ga op deze uitdaging, des te werkelijker leef ik voor hem. Dit is mediterend bidden. Meditatie is hier gebed geworden. Er is een dialoog ontstaan met God die mij in de concrete situatie van het hier en nu tegemoet treedt. Hij spreekt ons toe in alles wat ons overkomt. Dat is zijn woord. Wij antwoorden met heel ons wezen."¹²⁴

Satori ofwel verlichting is belangrijk in zen¹²⁵. Chris relateert dat in zijn aantekeningen: "Voor ons westerlingen, voor ons Christenen is het heel goed mogelijk zazen te beoefenen zonder tot verlichting te komen. Ook zonder die verlichting is het zitten in zazen heilzaam voor onze spirituele ontwikkeling en ons leven als Christen".

De zenweg die Chris schetst is geen gemakkelijke. Er zijn nogal wat persoonlijke kwaliteiten voor nodig om de weg te gaan. Te weten groot geloof, grote twijfel en een grote moed. Chris besteedt er in zijn teisho van 6 oktober 1990 aandacht aan. Hij maakte indruk. Er zijn nog steeds oud-leerlingen van Chris die de inhoud van deze teisho kennen. Daarom heb ik hem als bijlage van deze scriptie toegevoegd. De teisho gaat in op de geloof, twijfel en moed die nodig zijn op de zenweg.

¹²³ Cursivering Chris Smoorenburg.

¹²⁴ Het is hier niet geheel duidelijk welke woorden van Chris zijn en welke van Buber.

¹²⁵ D.T. Suzuki, *Zen Buddhism*, (New York: Three Leaves press, 1956).

4.8: Tao en zen

In Chris nalatenschap bevindt zich een zestien pagina's tellende beschouwing waarin hij tot in de kern geraakt van wat hij als zen ziet. Het betoog lijkt te lang voor een inleiding van een van zijn zen trainingen, maar is ook weer te kort als aanloop tot een boek. In het begin ervan geeft hij aan liever van Ch'an te spreken dan van zen. Ch'an staat voor het Chinese zenboeddhisme, een speelsere en minder gedisciplineerde variant dan het Japanse zen. De legende van de bloem die de boeddha ophoudt en die direct naar het mysterie verwijst maar slechts door één glimlachende leerling wordt begrepen, wordt opnieuw uitvoering uit de doeken gedaan. "Ch'an is niets anders dan de van geslacht tot geslacht overgeleverde glimlach van de leerling. Meer is het niet", stelt Chris.

Het Taoïsme bestond al veel langer in China en het was volgens Chris een uitstekende voedingsbodem voor het zenboeddhisme dat-volgens de legende-door bodidharma van India naar China werd gebracht. Ch'an en taoïsme leggen de nadruk op spontaniteit, ongedwongenheid, op Boedधानatuur die overal aanwezig is (net als het tao), op woordeloze leegte, op onthechting van wereldse dingen, op de mystieke waardering van de natuur. Beide passen de plotselinge verrassing toe, zoals de koantraditie in zen. Koans zijn ontregelende, paradoxale verhalen, bedoeld om de zenleerling uit zijn dualistisch denken te halen. "Op die manier wil men door uw verstand kort te sluiten tonen dat je in de diepste mysteries niet kunt doordringen. En dan kan bij u een plotselinge ervaring komen. Dat willen ze met koans, dat er ineens een licht op gaat: er is niets te begrijpen", schrijft Chris.

Hij vervolgt: "Zij (Ch'an-volgelingen/red.) hebben gekozen, evenals de Taoïsten, voor een weg naar de verlichting die direct is, concreet is, praktisch is en zonder theorieën op de achtergrond. En daar is natuurlijk wel de vraag gesteld, is ch'an eigenlijk nog wel boeddhisme". Chris maakt die vraag nog pregnanter door het verhaal te beschrijven van de zen monnik die 's winters bij gebrek aan hout een vuurtje maakte met een aan stukken gehakt Boeddhabeeld. Ch'an monniken ontwikkelden zich tot de pedagogische rebellen van China, onder andere door mensen er op een choquerende manier op te wijzen dat ze bezig zijn met idolate beeldenverering. Chris noteert: "Toch beweren de ch'an monniken dat zij de echte boeddhisten zijn. Want, zeggen ze, we streven toch naar het hoogste doel van het boeddhisme, namelijk naar verlichting. Zij zeggen: je komt er niet door Boeddha te aanbidden, die zal je de verlichting niet geven. Je komt er alleen door het zelf te proberen, door zelf de weg naar verlichting te gaan".

Na de vergelijking tussen zenboeddhisme en taoïsme gaat Chris over tot een poging het ch'an boeddhisme uit te leggen. Dat begint wat hem betreft bij de natuur omdat die een sacraal karakter heeft. "Dat een mysterie is, een wonder. Als je je nu als subject met dit wonder gaat verenigen is dat de beste weg naar religiositeit, naar transcendentie. De natuur, zeggen zij, is een authentieke basis.

Criterium van religieuze beleving is niet de waarheid, maar authenticiteit".¹²⁶ Chris refereert aan een zenverhaal waarin de leerling aan de meester vraagt waar hij de weg naar verlossing kan vinden. De meester antwoordt: 'Hoor je die beek daar? Dat is de weg. Luister naar de beek, die zal je de weg wijzen'. Met andere woorden, luister naar het mysterie dat in de natuur aanwezig is en je zult de weg vinden".

Non-dualiteit vindt Chris een belangrijk kenmerk van het boeddhisme. Dat betekent meteen dat er maar beter gezwogen kan worden over het absolute, de hoogste waarheid, of God. "Wij zouden zeggen: over God kan niets gezegd worden. Je moet er over zwijgen. Dan alleen kun je de subject-object eenheid realiseren. Training levert ook niks op, want dan richt je je op een doel en is wederom sprake van dualiteit. "Zodra je de heiligheid wilt bereiken, word je nooit meer heilig". (...) dat is nou zen in zijn allerscherpste consequentie. Er is over het nirvana niets te zeggen en je kunt er niets aan doen om er te komen". Ook noties als goed en kwaad schaart Chris onder dualiteit. "Handelingen moeten gedragen worden door een religieuze ervaring. Dan wordt alle handelen per definitie goed. Als het dualisme in gevoelens overwonnen is, verdwijnt ook het vijandbeeld".

In plaats van vragen te stellen over God en hiernamaals, kiest Chris ervoor om het mysterie te laten spreken. Hij waarschuwt voor een leven van theoretiseren waardoor de kans op een religieuze ervaring voorbij dreigt te gaan. De non-duale route is volgens Chris opvatting van het ch'anboeddhisme die van "de zwijgende identificatie, de zwijgende eenwording". Religie heeft volgens hem niets te maken met filosofie of theologie. "Als je dit geleerd hebt, loop dan maar rustig langs 's Heren wegen en wacht geduldig tot de zwijgende identificatie komt, de zwijgende eenwording". (...) "De verlichting, zeggen de zen-boeddhisten, is een fantasie. Eigenlijk bestaat die niet. Moet je je voorstellen, het is het hoogste doel van de Boeddha, dat betekent de verlichte. Allemaal nonsens, zeggen de zenboeddhisten. Weet je wat dat is, iemand die naar verlichting streeft, dat is iemand die op een ezel rijdt om een ezel te gaan zoeken. (...) Je zoekt dan iets buiten u, wat eigenlijk in u is". Chris vergelijkt het rijden op de ezel met de poging om het leven te begrijpen. "Maar zodra je er niet meer op rijdt, wordt het universum eindeloos in alle richtingen". (...)

"Uiteindelijk is het gewone dagelijkse leven, mits op een authentieke manier geleid, de hoogste vorm van spiritualiteit. (...) Als moeder in de pap staat te roeren met heel haar hart, natuurlijk ook nog met een schuimspaan, dan stelt zij een grote daad. Dan stelt zij een religieuze daad. Zen zegt: religie is geen stuk van het leven. Er is geen scheiding tussen profaan en religieus".

¹²⁶ Cursivering Chris Smoorenburg.

Het universum is volgens Chris betoog verlicht en al wat gedaan moet worden is je ontdoen van het denken (ontbolsteren, noemt Chris het), “dan komt dat licht naar mij toe”. Op een authentieke manier geleerde boeken schrijven, in de pap roeren, de tuin omspitten, “het is allemaal even heilig wat ik doe”. Zen komt bij ons westerlingen misschien simpel, “een beetje onnozel zelfs”, over, schrijft Chris, maar “Ik heb nooit grotere religiositeit ontmoet dan die”. Hij besluit zijn betoog met: “Wij willen iets overwinnen, van iets los komen. De zenboeddhist wil van niets los komen, want al wat hem omgeeft is sacraal. Waarom zou ik mij van iets willen verlossen? En waarom zou ik van God durven zeggen dat Hij een wereld heeft gemaakt die niet tot die verlichting behoort, die dus eigenlijk het tegengestelde zou moeten zijn van zijn eigen wezen? Voor mij is alles heilig. De hele wereld is geladen met sacraliteit. Het is een groot mysterie. Dat mysterie te mogen ervaren is alles wat je doet, je leven lang, dat is de vrucht van het zenboeddhisme. Ik kan u alleen maar wensen dat u daar ooit eens komt”. In een aantekening van Chris over Dürkheim komt het belang van het dagelijks leven ook terug:

”Hij acht het zenboeddhisme van groot belang voor het westen. Waarom? Omdat in het zenboeddhisme de zijnservaring een grote rol speelt en deze zijnservaring aansluit bij de christelijke mystiek. En omdat het zenboeddhisme het tegendeel is van wereldvlucht. Ons dagelijks leven als oefening. (...) Waarom vindt Dürkheim dit alles zo belangrijk? Omdat de zijnservaring nodig is om volledig mens te worden. Wanneer de zijnservaring geblokkeerd wordt, wanneer een samenleving, een maatschappij zo gestructureerd is, dat alles gericht is op prestatie, en de mens daaraan ondergeschikt is gemaakt, dan komt hij niet meer toe aan zijn dieptedimensie. Het gevolg is dat de mens daaraan gaat lijden. Zijn diepste wezen komt op zo’n ernstige wijze tekort, dat diep leed er het gevolg van is”.

Dürkheim, schrijft Chris, wil mensen helpen de deur te openen naar het geheim dat je in diepste wezen bent.

“Daarom speelt de meditatie zo’n grote rol. Niet de meditatie die wij vroeger geleerd hadden, maar de meditatie zonder woorden. En dat vraagt oefening. Eindeloos herhaalde oefening. Wanneer je iedere dag oefent, dan kom je op zeker moment tot de ontdekking dat je op de WEG bent. Het rad van de verandering staat niet meer stil. Dat is voor Dürkheim het belangrijkste op de initiatische weg: het proces van verandering”.

Het rad van verandering bestaat in Chris aantekeningen uit vijf spaken: kritische waakzaamheid, loslaten, één worden met de grond, het nieuw worden, het dagelijks leven als oefening.

Verschillende notities van Chris sluiten hierbij aan. “Dit moment is de perfecte leraar; en deze leraar is altijd bij je”, schrijft Chris op een kladje. En “Alle kennis of studie is, vergeleken met de diepte van het ervaren, als een druppel water die in zee valt. (Tokusan Sengan (782-865).

4.9: Zen en de dood

Ziekte en dood zijn belangrijke thema's in het boeddhisme. In het verhaal van de boeddha immers, verliet hij als prins Siddharta het veilige paleis van zijn vader en werd geroerd door armoede, ziekte en dood. Daarop verliet hij het paleis definitief om een antwoord op het lijden te vinden. Naarmate Chris ouder wordt, verkent hij ook dit thema. In een mailwisseling over een toespraak bij het overlijden van een Oshida-lid schrijft hij: “Wat mij bijzonder trof waren zijn laatste woorden waar hij zegt, dat je in het vooruitzicht van de dood wegdrijft van dat ondoorzichtige en in zich tegenstrijdige monotheïstische gebabbel. Daar ben ik het helemaal mee eens, de ziel kent geen woorden”.

Voorafgaand aan de sesshin van 23 en 24 februari 2013 (Chris is dan 84 jaar) gaat hij strijdvaardig op het thema in. Hij vermeldt dat hij de ziekte van Parkinson heeft, een ziekte die zijn vermogens fysiek en mentaal aantast. Zelfs het spreken gaat moeizamer.

“Dus alle reden om het bijltje er maar bij neer te gooien en geen zen meer te doen? Volstrekt niet!!”, concludeert hij strijdvaardig, na de opsomming van zijn door Parkinson veroorzaakte gebreken. Hij vervolgt:

“Zen leert je en drukt je met de neus op de realiteit, nl. dat we vergankelijke wezens zijn en dat de dood altijd als een schaduw aanwezig is. In de sesshin horen we dat iedere avond aan de laatste slag op de houten gong: *Leven en dood zijn een ernstige zaak, ga er niet achteloos aan voorbij.* (...)Geen opwekkende gedachte zul je denken. Maar in zen zegt men: “Als je goed kunt sterven, kun je ook goed leven. Wees vertrouwd met de dood vóór je leeft”. Dood en leven zijn niet van elkaar te scheiden”. De dood maakt dat Chris het leven ervaart als een geschenk om dankbaar voor te zijn. “Iedere keer weer wordt het leven je opnieuw geschonken. Een feit waar we nooit of te nimmer bij stil staan. In zazen wordt ons daar alle tijd voor geschonken en mogen we het beleven: *moed, vertrouwen, overgave, dankbaarheid.* Een Godsgeschenk om dankbaar voor te zijn.”¹²⁷

4.10: Nieuwe bronnen

In de jaren vijftig en zestig waren nog maar enkele zenleraren en boeken van zenmeesters in West-Europa beschikbaar. Maar daar komt snel verandering in. Oosterse zenmeesters vestigen zich

¹²⁷ Cursivering Chris Smoorenburg.

in Europa en de Verenigde Staten. Ze geven onderricht en publiceren boeken. Enkele van hen zijn Taizan Maizumi en Tich Nath Hanh. De eerste benadrukt onder andere de waarde van aandachtig leven¹²⁸; de tweede introduceert het begrip 'inter-zijn' en de daaruit noodzakelijkerwijs voortvloeiende compassie.¹²⁹ Nieuwe kloosterlingen zoeken de verbinding tussen hun geloof en het boeddhisme. De benedictijner monnik Williges Jäger sluit nauw aan bij Dürkheim door te benadrukken dat de mensheid om te overleven zijn ik-bewustzijn moet overstijgen. In de mystiek kan dat worden ervaren. Als we in het dagelijks leven religiositeit ontdekken, vloeit daar compassie uit voort.¹³⁰ In Nederland krijgt Chris collega zenleraren, zoals Rients Ritskes, Nico Tiedeman, Ton Lathouwers en de trappisten Jef Boeckmans en Jeroen Witkam. Het zitten in Zazen en het ingaan in de stilte is hetgeen hen verbindt. Elk geeft ook zijn eigen accent mee aan de meditatie beoefening. Zo zoekt Ritskes hele praktische toepassingen en geeft onder andere les aan managers in het bedrijfsleven.¹³¹ De trappist Jeroen Witkam legt voortdurend verbanden tussen boeddhisme en christendom.¹³²

¹²⁸ T. Maezumi, *Appreciate your life, the essence of zen practice* (Boston & London: Shambala, 2001).

¹²⁹ Th. Nh. Hanh, *Vorm is leegte, leegte is vorm, commentaar op de Prajnaparamita hartsoetra* (Rotterdam: Ashoka 2000).

¹³⁰ W. Jäger, *Voorbij God* (Rotterdam: Ashoka, 2012).

¹³¹ R. Ritskes, *Zenmanagement in de praktijk* (Rotterdam: Ashoka, 2010).

¹³² J. Witkam, *Het geopende oog, de weg naar diepte-inkeer* (Tiel: Lannoo, 1996).

Slotbeschouwing

Het leven van Chris Smoorenburg tekent zich door eenvoud en trouw. Zijn pastoraal leven vervult hij met verve, tot zijn parochie hem wegens inkrimping niet meer nodig heeft. Na zijn parochietijd gaat hij wonen in het Nijmeegse klooster Albertinum. Al tijdens zijn parochietijd komt hij met zenmeditatie in aanraking en raakt er zo door geïnspireerd dat hij het de rest van zijn leven uit zal dragen. Hij blijft dominicaan.

Chris' kennismaking met zen vindt plaats als hij in crisis verkeert. Die crisis is een reactie op de vele vertrekkende confraters. Het maakt hem ontvankelijk. Zenmeditatie biedt hem een nieuwe religieuze weg. De uiterlijke omstandigheden zitten ook mee. De katholieke kerk verandert langzaam van mening over andere religies. Van sterk afwijzend naar leergierig. Het Tweede Vaticaans Concilie vervult een belangrijke rol in de toenadering tot het boeddhisme door er in uitnodigende zin over te publiceren. Het Nijmeegs klooster Albertinum, waar Chris gaat wonen na zijn vertrek bij de parochie, geeft hem toestemming om meditatielessen te gaan geven.

De dominicaanse spiritualiteit kent meditatie en contemplatie. De meditatie op teksten, is lang stimulerend voor het geloofsleven, zeker waar die gezamenlijk bedreven wordt, maar past op een gegeven moment niet meer in de tijdgeest. Er ontstaat ruimte voor nieuwe inzichten, uitmondend in het contemplatief gebed. In de praktijk betekent dat een herijking van de mystiek. Transcendentie maakt plaats voor immanentie. Voor de contemplatie in het leven van Chris tekenen de drie mystici Eckhart, Tauler en Johannes van het Kruis. Op zeer indringende wijze getuigen ze elk op eigen wijze over hun verlangen naar God. Met hun 'stille' benadering slaan ze voor Chris een brug naar de zenmeditatie.

De vele moderne westerse verschijningsvormen van de zentraditie uit Japan worden wel Neozen genoemd. De zentraditie heeft Aziatische wortels, maar als in de jaren vijftig Japanse zenleraren naar de VS en Europa trekken, krijgt het er een geheel eigen, westerse, invulling. Ook Christelijke verspreiders van de zenmeditatie, Dürkheim en Lasalle leggen hun eigen accenten. De receptie van zen zegt veel over degenen die die nieuwe vorm van zen belijden. Dat geldt ook voor Chris' interpretatie van Zen. Hij volgt in eerste instantie Dürkheim's interpretatie en later ook die van Lasalle. Zij leggen voortdurend verbanden met het christendom en zien de zenmeditatie als een verrijking van hun geloof. Zo ziet Chris het ook. Het leeg maken van de geest zoals in de zenmeditatie, sluit naadloos aan bij het leeg maken voor God, zoals Chris dat onder andere bij de mystici aantreft.

Chris vertaalt de zenmeditatie op geheel eigen wijze. Overeenkomstig zijn bescheiden karakter wil hij geen zenmeester worden, die officieel de leerbevoegdheid overgedragen heeft gekregen van een Japanse meester. Hij wordt geen Roshi of Sensei (officieel leraar volgens de Rinzai of Soto-scholen van zen). Voor hem geen Japanse zwarte meditatiegewaden. Hij voelt zich slechts leraar in de zin dat hij les gaf in zenmeditatie. Satori of kensho, verlichting, had voor Chris niet de centrale rol die het in zenboeddhisme gewoonlijk wél heeft. Koanstudie, als middel om tot verlichting te komen, beoefende hij dien ten gevolge niet. Chris blijft tot het einde van zijn leven inspiratie vinden in de woordloze stilte. Die vertaalt hij vervolgens in een leven in aandacht.

Hij is wars van uiterlijk vertoon. Die instelling uit zich ook in de doelstelling van zengroep Oshida die Chris oprichtte: Zengroep Oshida biedt gelegenheid tot zitten aan mensen van alle gezindten en iedere levensovertuiging. Zazen, het zitten in stilte meditatie volgens de Japanse traditie, leent zich daar goed voor. In de zendo van Oshida geldt een minimum aan rituelen en een boeddhabeeld is niet-nadrukkelijk aanwezig.

Kritiek op Chris' zenweg is mogelijk. Zo geldt binnen de zentraditie dat het belangrijk is een – verlichte- meester te aanvaarden. Die kan de zenbeoefenaar de weg wijzen. Koans worden gezien als belangrijke hulpmiddelen daarbij. Chris had beide niet en mist daarmee een kans op verdieping van zijn zenweg. Hij geeft de zenmeditatie ook niet op de klassieke wijze – dat is in de strikte hiërarchische meester-leerlingrelatie- door. Daarmee onthoudt hij zijn cursisten wellicht belangrijke ervaringen die volgen uit de klassieke zenweg.

Chris ontdekt zenmeditatie in een tijd dat het nog nauwelijks bekend was in Nederland. Dat brengt hem in contact met de eerste zenpioniers. Zowel het Albertinum (eigen initiatief) als het Han Fortmann Centrum (op uitnodiging) bieden hem de kans om meditatielessen te verzorgen. Met zijn lessen bereikt hij in de loop der jaren honderden mensen. Ook in het land. Hij heeft ermee een substantiële bijdrage geleverd aan de introductie van zenmeditatie en het boeddhistsich gedachtengoed in Nederland.

Tot slot: betekent het afscheid van de dominicaanse meditatie nu meteen dat Chris van zijn geloof af viel? In tegendeel. Geleid door de mystici die hij bewondert, verlaat hij de beeldende meditatie en gaat het pad van de leegte, de woordloze contemplatie op. Dat blijkt een goede manier om God, de Boedddhanatuur, het Wezen (Dürkheim) te ontmoeten. Dat draagt hij uit. *Contemplari et contemplare aliis tradere* is de lijfspreuk der dominicanen, Chris blijft er zijn hele leven trouw aan.

Literatuur

Anbeek, Chr., *Zin in Zen* (Rotterdam: Ashoka 2003).

Blavatski, H. P. *De stem van de stilte* (Utrecht: Administratie Het Theosophisch Pad, 1929).

Dogen, *a Guide to Zen meditation* (Boston & London, Shambala, 2004).

Dürkheim, K. Graf von, *Hara, het dragende midden van de mens* (Deventer, Ankh-Hermes, , 1985).

Dürkheim, K. Graf von, *Ons dagelijks leven als oefening, de weg tot verandering* (Deventer: Uitgeverij N. Kluwer N.V., 1969).

Enomiya-Lasalle, H. M. , *Zen en Christendom* (Nijmegen: Gottmers uitgeefbedrijf, 1974).

Enomiya-Lasalle, H. M. ,*De os en zijn hoeder*, Zen Bezinning (Deventer: Uitgeverij Ankh-Hermes bv,1993).

Eckhart, *Over God wil ik Zwijgen, Preken en traktaten*, vertaald door C.O. Jellema (Groningen: Historische uitgeverij, geen jaartal).

Hanh, Th. Nh., *Vorm is leegte, leegte is vorm, commentaar op de Prajnaparamita hartsoetra* (Rotterdam: Ashoka, 2000).

Goedegebuure, J. en Jong, K. de, *Eckhart nu* (Amsterdam: Uitgeverij Augustus, 2010).

Grossouw, W., *Innerlijk leven, overwegingen voor alle dagen van het jaar* (Utrecht/Antwerpen, uitgeverij Het Spectrum, 1957).

Halifax, J., *Being with Dying* (Boston: Shambala, 2009).

Hamon, M., *Méditations a l'usage de clergé et des fidèles, pour tous les jours de l'année*. Deel 1(Paris : V. Lecoffre, 1886).

Hartog-Mevies, L. de, *Gedachten uit Tauler* (Amersfoort: P.D.Z. Veen, 1908).

Harvey, P., *An introduction to Buddhism* (Cambridge: Cambridge University press, 2011).

Hensen, P. , *Dominicaans leven in de wereld, de dominicaanse derde orde gemeenschap leefregel en spiritualiteit* (Bibliotheek Radboud Universiteit, plaats en uitgever niet vermeld, 1956).

Jäger, W., *Voorbij God* (Rotterdam: Ashoka, 2012).

Jäger, W., *Elke golf is de zee, mystieke spiritualiteit* (Rotterdam: Ashoka, 2003).

Kalski m. en Pruim, F., *Flexibel geloven, zingeving voorbij de grenzen van religies* (Vugt: uitgeverij Skandalon, 2014).

- Kruis, Joh. van het, *Volledige werken* (Hilversum-Antwerpen: Uitgeverij Paul Brand N.V., 1963).
- Maas, F., *Van God houden als van niemand, preken van Meester Eckhart* (Kampen: Uitgeverij Kok, 1997).
- Maltha, A. o.p. e.a. *Verhalen aan elkaar* (Nijmegen: Bibliotheek Albertinum, 1974) .
- Maezumi T., *Appreciate your life, the essence of zen practice* (Boston & London, Shambala: 2001).
- Merton, Th., *Het Stille leven* (Brugge: Desclée de Brouwer, 1958).
- Monteiro, M., *Gods predikers, Dominicanen in Nederland 1795-2000*(Hilversum: Marit Monteiro & Uitgeverij Verloren, 2008).
- Parsch, P., *Het jaar des heren, deel 1* (Utrecht: wed. J.R. van Rossum, 1941).
- Poorthuis, M. en Salemink Th., *Lotus in de lage landen* (Almere: Uitgeverij Parthenon, 2009).
- Raat de J. , Ackermans, G. Nissen P. Eds., *De verleiding van het vreemde, katholieke eigenzinnigheid in de twintigste eeuw* (Hilversum, uitgeverij Verloren,2002).
- Ritskes, R., *Zenmanagement in de praktijk*, (Rotterdam: Ashoka, 2010).
- Schillebeeckx, E., *Dominicaanse Spiritualiteit* (Nijmegen: speciaal nummer van Biekorf, opgedragen aan het studentaat “in spe meliorum dierum”, 1950).
- Schumann, Hans Wolfgang, *De historische Boeddha* (Amsterdam: Ashoka, 1998).
- Sheldrake, P. *A brief history of spirituality* (Malden: Blackwell, 2007).
- Stuckrad von K., *Esoterie, de zoektocht naar absolute kennis* (Amsterdam: University Press, 2014).
- Suzuki, D.T., *Zen Buddhism*, (New York: Three leaves press, 2006).
- Suzuki, D.T., *Inleiding tot het Zen-Boeddhisme* (Deventer: Uitgeverij Ankh-Hermes bv, 1987).
- Tauler, J., *Gotteserfahrung und Weg in die Welt*, (Olten und Freiburg im Breisgau: Walter-Verlag, 1983).
- Theologisch woordenboek (Roermond: J.J. Romer en zonen, 1952).
- Velde, P. van der, *De oude Boeddha in een nieuwe wereld*, (Nijmegen: Uitgeverij Vantilt, 2016).
- Waayman, K. *Spirituality. Forms, Foundations, methods* (Leuven: Peeters, 2002).
- Witkam, J., *Het geopende oog, de weg naar diepte-inkeer* (Tielt: Lannoo, 1996).
- Woodhead, L., *An introduction to Christianity* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

Bijlagen

Bijlage 1.

DE PREDIKANT

Omdat hij God en mens beminde
werd hij een vurig predikant
maar snel verloor hij zijn geloof en
hoe hij riep om kracht van boven
hij kon zijn Heiland niet meer vinden
en streed wanhopig met zijn ambt.

Wel bleef hij over liefde preken
Al wist hij niet of God bestond.
De Heer bleef zwijgen, onbewogen.
‘O God’, zei hij, ‘eenmaal uw ogen,
uw streling – is mij die gebleken,
dan wordt U grondslag van mijn grond.’

Toen sloop een ziekte bij hem binnen
En wist hij dat hij sterven zou.
Straks moest hij voor zijn Heer verschijnen
- als die er was – met al zijn pijnen
en stamelen: ‘Ik kon slechts minnen,
maar niet geloven in uw trouw.’

Al toen de dood hem dicht ging naderen
liep hij nog door een lindenlaan
en rook ineens in ‘t bloesemgeuren

Gods adem als een nieuw gebeuren
en hoorde in 't ruisen van de bladeren
een stem die met hem was begaan.

Wat hij al tobkend had vergeten
Dat vond hij in de lindenlaan
een groet van God in alle dingen
en in zijn doodsverdriet een zingen
waardoor hij niets meer behoefde weten
dan dat hij in dat lied zou gaan.

Bijlage 2. Gedicht van Johannes van het Kruis, handgeschreven aangetroffen in het verzameld werk uit Chris' nalatenschap.

Ik ben op zoek naar iemand
Maar, ik ben gevonden door iemand
Die mij de moeite waard vindt.
Die honger in mij, dat verlangen
Naar hem zal Hij zien en moet blijven.
Zijn Hart is groter dan het mijne.
Hij blijft boeien.

Nooit terug kijken (met heimwee)
De weg naar God verdraagt geen
Momenten van verzadiging
Het verlangen naar God moet steeds een
Spanning zijn die nooit vervuld mag worden
En nooit vervuld mag worden.

Op de Weg gaat God voor ons uit
Altijd als een verborgen God
De ervaring van God in de ziel

Wordt niet gevoeld als een voldaanheid.

Maar als een wonde

God als een wonde, die gezond is (Joh. van het Kruis)

Bijlage 3. Toespraak van Chris Smoorenburg over kwaliteiten voor de zenweg.

“Wij zitten hier in de ZENDO. ZEN is zitten in concentratie en DO is de WEG. Zen is het gaan van de WEG, een voor jou heel eigen unieke weg.

Nu zijn er drie dingen nodig om deze zen-weg te gaan: een groot geloof, een grote twijfel en een grote moed. In zen wordt dat wel eens vergeleken met de drie pootjes van de waterketel. Als er een ontbreekt valt hij om.

De eerste poot is een groot geloof. Het is het geloof en vertrouwen in degenen die de weg voor jou gegaan zijn. Dat kan zijn de meester, als je die hebt, maar ook de geschriften van de meesters of de mystici. Een groot geloof ook in degenen die met jou de WEG gaan, je spirituele vrienden met wie je samen zazen doet. Maar bovenal is er een groot geloof nodig in je eigen oorspronkelijke natuur, in je eigen volledigheid. Dat is je natuur zoals die heel zuiver en volledig uit de oorsprong tevoorschijn komt. Dürckheim spreekt hier van het WEZEN. Dat is de wijze waarop jij deel hebt aan het bovenwereldlijke leven, dat is uniek (want een tweede zoals jij bestaat er niet), dat is heel zuiver en volledig. Er valt niets meer aan toe te voegen of af te nemen. De boeddhisten spreken hier over de Boeddhanatuur. Maar dit geloof in je oorspronkelijke natuur is een kwestie van voorlopigheid. Want al gaande de weg kom je tot weten, tot inzicht.

De tweede poot van het keteltje is de grote twijfel. Twijfel, niet in de zin van skepsis, met een zekere afstandelijkheid iets lezen over zen, maar je niet op het kussen wagen. Nee, twijfel die hier bedoeld wordt is het kritische onderzoek. Is het waar wat men zegt over zen? Wat gebeurt er precies met mij als ik mediteer? Zijn deze beelden overeenkomstig de werkelijkheid? Goede twijfel plaatst vraagtekens, maar weerhoudt je niet om verder te gaan op de WEG.

Maar bovenal is voor de zen-weg moed nodig. En dat is de derde poot. Een grote moed om veder te gaan, ook als je periodes hebt dat het moeizaam gaat, dat je moedeloos wordt en je jezelf afvraagt: waar is het goed voor? Maar ook bij de positieve ervaringen. Toen ik voor het eerst op dokusan kwam bij Lasalle en enthousiast vertelde over m'n eerste ervaringen, zei hij: sehr schön, aber das alles beseiten lassen, und weiter gehen. Zen is een steile berg beklimmen en bij de top gekomen nog veder gaan. Zen kent geen eindpunt.”

